

Familievernets skriftserie nr 1/2010

Vold i nære relasjoner



Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

Familievernet i nøkkelrolle mot vold

Vold i nære relasjoner er tema for denne utgaven av Familievernets skriftserie. Familievernet har det siste tiåret spilt en sentral rolle i samarbeidet mot vold. Vi håper artiklene i heftet viser noe av mangfoldet og allsidigheten i dette arbeidet, og at tekstene kan være til inspirasjon for familievernets ansatte og deres samarbeidspartnere. Opplaget er fordoblet i forhold til forrige nummer, for å få distribuert dette viktige fagstoffet utenfor den primære målgruppen.

Det var etter årtusenskiftet at familievold eller vold i nære relasjoner for alvor kom på den politiske dagsordenen. Flere av intervjuobjektene i heftet forteller at det før den tid ikke var vanlig å spørre par med problemer om det var vold inne i bildet. Temaet var tabubelagt, og hjelperne hadde ikke gode behandlingstilbud å henvise til. Hadde man ikke noe å tilby, var det enklest å la problemet ligge. Dette er annerledes i dag. Vi har en hel rekke tilbud, i grupper for kvinner, menn og barn, parterapi for par som vil fortsette samlivet tross voldsproblemer, sinnemestrings-programmer. Og ikke minst: mer kunnskaper om voldens skadevirkninger på voksne og særlig barn.

Midt i det hele står familievernet sentralt. Tjenesten er åpen for alle, uten henvisning. Dermed er det lettere for både volds ofre og voldsutøvere å søke hjelp, selv om bestillingen kamufleres som "kommunikasjonsproblemer" i startfasen. Familievernet er opptatt av samarbeid i arbeidet mot vold. Barnevern, helstasjoner, krisesentre, primærleger, psykiatri, politi, skole og barnehage er viktige partnere for familievernet. Samarbeidet kan fortsatt bli bedre. Flere instanser kan med fordel anbefale familievernets tjenester enn tilfellet er i dag. Vi håper at dette heftet skal bidra til det. God lesning!

Berger J. Hareide Claus A. Hagen

Innhold

Engasjerte Bufdir-ledere mot vold	3
Arbeid mot vold ved familievernkontorene	5
Magne Raundalen: Et liv med barn	10
Grupper for voldsutsatte kvinner	16
Sinnemestring for menn	20
Bredt samarbeid mot vold i sør	24
Terapi ved voldsproblemer	28
Spør alle om vold	32
Æresrelatert vold	34
Litteraturliste	38

Utgitt av Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Redaktør Berger J. Hareide

Juli 2010

ISBN 978-82-998122-2-1

Opplag 2000

Design og produksjon Siste skrik

Foto: Marinka van Holten (cover), Lars Svenkerud, Claus A. Hagen, og sxc.hu

Engasjerte Bufdir-ledere mot vold

- Familievernet bør ha nok kompetanse til å kunne gå inn og avdekke, når det er vold i familien. Det er viktig å kunne håndtere dette skikkelig, særlig når det er barn i bildet.



Avdelingsdirektør Kjetil Horgmo og seksjonssjef Anne Kristine Due-Sørensen i Bufdir fastslår at vold i nære relasjoner er et viktig arbeidsområde for familievernet.

En samtale med familievernets ledere i Bufdir viser at temaet vold i nære relasjoner vekker engasjement. Avdelingsdirektør Kjetil Horgmo og seksjonssjef Kristine Due-Sørensen er ikke vanskelig å få på banen på spørsmålet om hva som bør være familievernets ansvar.

Kristine: Alle ansatte terapeuter bør ha en grunnkompetanse når det gjelder vold. Men spør du om hva de gjør rundt på kontorene, vil det være ulikt, blant annet fordi det vil være forskjellig hva samarbeidsinstanser lokalt kan tilby på området.

Kjetil: Det er ikke sikkert at vår grunnkompetanse og vårt tilbud skal innebære langvarige terapier av psykopatologiske tilstander. Familievernet er kanskje ikke det best egnede tilbud for menn som gjentakende utøver grov vold mot sin partner. I mange tilfeller må vi heller vise videre til spesialisthelsetjenesten og ATV, noe som forutsetter gode lokale samarbeidsrelasjoner.

Kristine: Men familievernet er i en unik posisjon til å oppdage og avdekke. Ut fra målinger er det antatt at

mellom 10-15 prosent av de ca 42 000 familiene som årlig kommer til kontorene våre, har vold som et tema i større eller mindre grad.

- Dette er vel en realitet som politikerne våre ikke helt har innsett? Vi har jo sett statsråder liste opp tiltak mot familievold uten en gang å nevne familievernet. Kanskje heller ikke våre samarbeidspartnere kjenner godt nok til hva familievernet gjør?

Kristine: Vi har ikke hatt en tradisjon i familievernet med å reklamere for oss selv. Det burde vi bli flinkere til. Vi er fortsatt for lite kjent både blant publikum og politikere, ja også blant samarbeidspartnere.

Kjetil: Familievernet er utbygd og har en rekkevidde som andre instanser med tilsvarende kompetanse ikke har. Familievernets spesialkompetanse er jo parforhold. I mange tilfeller vil det være et ønske fra parene om å kunne satse på å løse problemene og bevare forholdet, etter episoder med vold. Her får familievernet en spesiell oppgave.

- Men å tilby parterapi når det har vært vold i bildet er vel ikke bare greit?

Kristine: Prosjektet Tryggere barndom på Østensjøkontoret har vist at det går an å jobbe forsvarlig med dette. Avdekkingen må følges opp av et grundig sikkerhetsarbeid, hvor også hensynet til barna særlig blir ivaretatt. Først etter at alt det er forsvarlig på plass, er det mulig å starte med det terapeutiske.

Kjetil: Familievernet er jo vant til å håndtere konflikter i nære relasjoner, og bearbeide krisesituasjoner, så det ligger en grunnkompetanse der, selv om det sikkert også er behov for mer spesifikk kompetanse i håndtering av voldsproblematikk.

Kristine: Men når kontorene går inn i terapeutisk arbeid med vold, blir utfordringen at det krever uvanlig mye ressurser. Det bør være to terapeuter, det krever langt flere konsultasjoner, det fordres mye mer samarbeid med andre instanser osv. På Østensjø anslo de at en typisk voldssak krevde ti ganger så mye ressurser som en gjennomsnittlig annen sak.

- Har departementet sett tegningen?

Kjetil: Vi har en dialog med vårt departement om dette, men som kjent er det flere departementer og sektorer som har et ansvar når det gjelder vold i nære relasjoner, og til syvende og sist er det Stortinget som vedtar rammene. Vi tror en effektivt kunne styrke tilbudet til voldsutsatte familier ved å kanalisere flere ressurser til familievernet.

Kristine: Realitetene i dag, når vi har så lite ressurser, er at arbeidet med voldssakene kommer i konflikt med andre saker, og ventelistene øker. Men familievernet kan ikke melde seg ut av dette. Tjenesten bør gå inn i oppgavene, og vi bør på alle nivåer bli flinkere til å synliggjøre konsekvensene.

- Har familievernet i dag den kompetansen som trengs?

Kristine: Det vil nok variere. Tjenesten har en god allmennkompetanse som en kan ta utgangspunkt i. Men det hadde vært ønskelig å kunne tilby en to-dagers opplæring i Østensjø-metoden til alle familievernkontorene. Det hadde gitt en god felles plattform.

Kjetil: Bufdir gjennomførte i høst en liten undersøkelse av familievernkontorenes arbeid med voldssaker. Resultatene er gjengitt i en artikkel i dette heftet. Den viser at familievernet har en god bredde i tilnærminger. Det gis tilbud om sinnemestringskurs, det kjøres grupper for voldsofre, det er egne opplegg for barn, det samarbeides mye med andre deler av tjenesteapparatet osv. Vi

skal ikke underkjenne at arbeid med vold krever spesifikk kompetanse som alle deler av familievernet ikke nødvendigvis har.

Kristine: Det er fint at noen kontorer ønsker å bygge opp spesialkompetanse på feltet. For eksempel skal fem kontorer nå i gang med æresrelatert vold og tvangsekteskap, og blant annet få dele erfaringene som er bygd opp i Brobyggerprosjektet på Aker familiekontor.

- Mye av arbeidet til familievernet må vel kunne sies å ha indirekte med vold å gjøre, som forebygging?

Kjetil: Javisst. Vi må sannsynliggjøre og synliggjøre at familievernets allmenne arbeid er god forebygging mot vold. Tenk så viktig det er å hjelpe til med å få gode løsninger etter samlivsbrudd, og få i gang virksomme bearbeidings- og forsoningsprosesser. Samlivskurs er også god forebygging, med sitt fokus på kommunikasjon og konflikthåndtering.

Kristine: Det skjer en del. I år begynner to kontorer, Nam-sos og Vest-Agder, med et forebyggingsprosjekt i videregående skole, hvor elevene skal få med seg noe til nytte i sine framtidige samliv og familieliv.

- En avsluttende kommentar?

Kjetil: Vi trenger en felleskompetanse i tjenesten, som primært handler om par og barn. Det bør videre utvikles spisskompetanse der det er naturlig. Men det som tilbys, må kobles opp mot behov i befolkningen og sees i forhold til hvilken kompetanse og hvilke tilbud som ellers finnes lokalt.

Kristine: Og så ønsker vi at vår innsats kan bli mer synlig, slik at vi kan regnes med, og få bedre ressursgrunnlag for det vi gjør.

Arbeid mot vold ved familievernkontorene

Vold i hver tiende familievernsak

Vold i nære relasjoner utgjør rundt ti prosent av sakene ved flertallet av familievernkontorene. Nesten alle gir individuelle samtaler til barn som er utsatt for vold i nære relasjoner. Over halvparten av kontorene samarbeider med ATV. Brøset-modellen er også mye brukt. En tredjedel av familievernkontorene hadde erfaring med æresrelatert vold. Dette kommer fram i en kartlegging innen familievernet høsten 2009.

Det er ikke nytt at familievernet i sitt arbeid møter familier som har vold som tema. I sitt vel femtiårige virke har familieverntjenesten hatt mye erfaring med slike saker. I de seinere år har imidlertid bevisstheten omkring vold i nære relasjoner økt. I Soria Moria-erklæringen har også regjeringen forpliktet seg til å styrke innsatsen mot vold i nære relasjoner.

I 2004-2006 deltok ni familievernkontorer i prosjektet *Barn som lever med vold i familien*. Prosjektet var faglig ledet av Alternativ til vold (ATV) og Senter for krisepsykologi (SfK), og bidro til kompetansebygging og markant faglig utvikling ved de ni kontorene. En rekke tiltak ble igangsatt, blant annet sinnemestringkurs for voldsutsatte, gruppetilbud til voldsutsatte, individuelle samtaler, utvikling av metodikk for samtaler for par, samtaler med barn og gruppetilbud for barn, nye modeller for samarbeid med det øvrige tjenesteapparat, og kompetansebygging.

Etter avsluttet prosjekt i 2006 ble det fra departementet ikke gitt ressurser til familievernet til fortsatt arbeid overfor målgruppen. Bufdir samlet de ni kontorene til et erfaringsseminar i desember 2006, og det ble laget en statusrapport over situasjonen i familievernet mht kompetanse og tiltak. I 2007 sendte Bufdir en oppsummering til BLD om arbeidets status. Tjenestens behov for økt kompetanse og ressurser for å kunne gi nødvendige tilbud i arbeidet med vold i nære relasjoner ble påpekt i oppsummeringen.

I 2008 kom regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner, *Vendepunkt*. Her var det tatt inn som et eget punkt at det skulle iverksettes "et faglig utviklingsprosjekt innen familievernet" i 2008-2011, bygget på erfaringene fra prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Det fulgte imidlertid ikke noen midler med dette tiltaket, slik at utviklingsprosjektet ikke kunne realiseres.

I stedet har det vært gitt støtte til noen delprosjekter, blant annet Bjørgvin familievernkontors utvikling av en ressurshåndbok for familievernet, Østensjø familiekontors metodeutvikling på arbeid med par (*Tryggere barn-*

dom) og Aker-kontorets arbeid med ungdom utsatt for tvangsekteskap (*Brobyggerprosjektet*). De ni prosjektkontorene har i tillegg bidratt til kompetansebygging overfor andre familievernkontorer og overfor tjenesteapparatet for øvrig.

En spørreundersøkelse høsten 2009

For å kunne følge opp arbeidet videre framover, var det nødvendig med mer viten om hva som nå gjøres i familievernet i arbeidet med vold i nære relasjoner. Det hadde vært gjort kartlegginger tidligere, men det trengtes oppdatert kunnskap. Seksjon for familievern og Seksjon for tilskudd og forvaltning i Bufdir gjennomførte derfor høsten 2009 en landsomfattende kartlegging i form av en questbackundersøkelse. Denne kartleggingen vil så danne et grunnlag for strategiarbeid og videre kompetansebygging for tjenesten.

Noen av hovedfunnene var:

- Vold i nære relasjoner utgjør rundt ti prosent av sakene ved flertallet av familievernkontorene
- Samtlige kontorer gir individuelle samtaler til voldsutsatte
- Tilbudene til personer med voldsproblemer er integrert i virksomheten
- Nesten alle gir individuelle samtaler til barn som er utsatt for vold i nære relasjoner
- Nesten alle familievernkontor samarbeider med barneverntjenesten, krisesenter og politi
- Over halvparten samarbeider med ATV, og på tvers av faggrensene

Bufdir henvendte seg til alle 64 statlige og kirkelige familievernkontorene per e-post. I oversendelsesbrevet ba Bufdir om oppdatert informasjon om hvilke tilbud som gis, hvordan det arbeides med kompetanseheving, hvilke samarbeidsrelasjoner som er etablert etc. Undersøkelsen inkluderte ikke saker som er under mekling. Skjemaene skulle besvares på kontornivå og ikke av den enkelte behandler. 49 kontorer, dvs 76 prosent av kontorene,

svarte på undersøkelsen, derav også åtte av de ni kontorene som deltok i prosjektet ” Barn som lever med vold i familien”.

Nedenfor følger en oppsummering av noen utvalgte resultater fra kartleggingen per 15. desember 2009. Resultatene som er trukket ut gir informasjon om tilbud som blir gitt, metoder som blir brukt, tverretattlig samarbeid og kompetanse. I tillegg gis informasjon om tilbud til barn som er eksponert for vold i nære relasjoner. Informasjon om avdekking av voldsproblematikk og finansiering er utelatt i denne presentasjonen.

Kartleggingen var enkel og hadde ikke som mål å ivareta bredden i temaet vold i nære relasjoner. Kjønn, alder, etnisitet, funksjonsfungering eller seksuell orientering ble ikke inkludert. Heller ikke på hvilken måte personen var voldsutsatt, eller omfanget (f.eks om det er en voldsepisode eller flere). Det viktigste i denne sammenhengen var å få fram noen tendenser mht den kompetansen og de tilbud familievernnet har. Vi er klar over at det kan ligge faglige vurderinger bak en avgjørelse om ikke å gi spesielle tilbud til brukerne. Årsaken til at et ønskelig tilbud eller samarbeid ikke mulig å realisere, kan også ofte være kapasitetsproblemer.

Voldsutsatte

Vi spurte om hvilket tilbud som gis til voldsutsatte

Alternativ	Antall kontorer	Prosent
Individuelle samtaler	43	94
Gruppesamtaler	4	9
Fellessamtaler med voldsutsatt og voldsutøver	20	44
Annet tilbud	14	31

Nærmest alle familievernkontor gir altså tilbud til voldsutsatte. De fleste av tilbudene er individuelle samtaler. Kategorien ”Annet tilbud” rommer deltakelse i traume-gruppe eller familiesamtaler med voldsutsatt og barna. Det vises også til henvisning til behandlingstilbud ved ATV og DPS. Flere familievernkontorer oppgir et utstrakt samarbeid med krisesenter, politiet, BUP og andre familievernkontorer.

For å belyse nærmere hva slags tilbud som voldsutsatte kan få i tjenesten, spurte vi også om hvilke metodiske tilnærminger som har vært nyttige i arbeidet med vold i nære relasjoner. Et utvalg av de mest brukte metodene/ type tilbud er:

- Behandlingsmetoder ved ATV
- EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) - psykoterapeutisk metode

- Nettverksfokus, kognitivt og emosjonelt fokus
- Psykoedukasjon, grundig kartlegging og flerfamilie-gruppe
- Sinnemestringsprogrammet ved Brøset
- Traumeterapi, narrativ terapi, gestaltterapi, terapi med fokus på affektbevissthet, systemisk familierapi og uttrykksterapi
- Vetere-modellen, (Domestic violence and family safety, Cooper og Vetere 2005)

Hovedtyngden av tilbudene er ikke uventet Brøset- og ATV modellen. Flere av tilbudene, som ATV og Brøset, gis ikke ved alle kontorer. Tilbudet om EMDR kan dessuten ikke gis ved kontorer uten sertifiserte terapeuter. Kartleggingen sier ikke noe om hvor omfattende tilbudene er, men de individuelle behandlingsbehovene vil sannsynligvis bli ivaretatt ved det enkelte familievernkontor. Det rapporteres om bruk av flere likeartede metoder ved familievernkontorene i Norge. Det kan forstås som at tilbud til den voldsutsatte er tilgjengelig uavhengig av bosted.

Voldsutøvere

Vi spurte om hvilke tilbud som gis til voldsutøver.

Alternativ	Kontorer	Prosent
Individuelle samtaler	36	90
Fellessamtaler	19	48
Gruppesamtaler	14	35
Annet tilbud	12	30

40 kontorer svarte ja, ni nei på at det er gitt tilbud. Igjen er individuelle samtaler vanligst. Fellessamtaler og gruppeopplegg er også relativt mye brukt. Under Annet handler det primært om samarbeid med ATV eller Reform, eller henvisning av voldsutøver til behandlingstilbud ved ATV eller Reform.

Kontorene ble også her spurt nærmere om metoder og type tilbud. De mest brukte var:

- ATV-modellen
- Brøsetmodellen
- Reform-modellen
- Terapi: kognitiv, emosjonsfokuset og narrativ
- Veteremodellen

Brøsetmodellen og ATV-modellen, enten hver for seg eller i en kombinasjon, skilte seg klart ut som mest brukt. Reform gir primært tilbud i Oslo-området.

Det er nesten bare menn som omfattes av disse tilbudene. Kommentarene i undersøkelsen viser til at det er mer krevende å nå ut til kvinner som voldsutøvere. Til

tross for regelmessig annonsering og synliggjøring av problemet lokalt når ikke familievernnet denne målgruppa slik som ønskelig.

Familievernnet er i ferd med å etablere kompetanse til å gi tilbud til voldsutøvere. De fleste kontorene rapporterte at arbeidet inngikk i det ordinære behandlingstilbudet, og familier med voldsproblematikk ble prioritert. Forebyggende arbeid og veiledning overfor andre instanser i hjelpeapparatet har bidratt til familievernets kompetanseheving. Flere kontorer rapporterte om kontinuerlig kursing av nyansatte og erfarne terapeuter. Over halvparten av kontorene ønsket en felles skriftlig veileder på voldsområdet.

Barna

En påstand som nevnes med jevne mellomrom er at familievernnet ikke jobber med barn. Dette gjelder i særdeleshet der det er alvorlige vansker i barnets livssituasjon. Vi spurte derfor om hvilke tilbud som ble gitt til barna. Her gjøres ikke forskjell på om barna er vitne til vold, selv voldsutøver, voldsutsatt eller utsatt for seksuelle overgrep.

Alternativer	kontor	prosent
Individuelle samtaler	35	92
Søskensamtaler	23	60
Gruppesamtaler	3	8
Annet	16	42

39 kontorer svarte ja, og ti nei. Av de som ga tilbud, var det flest individuelle samtaler. Det var også vanlig å ha samtaler med søsken sammen, mens gruppetilbudene var relativt sjeldne.

Kategorien Annet omfattet samtaler med barnet og omsorgspersonene, og samarbeid med det øvrige hjelpeapparatet.

De mest brukte metodene/praktiseringer er:

- ATV-modellen
- In my shoes! et program for kartlegging av barns opplevelse i familien
- Leke og tegneterapi
- Livets elv
- Narrativ tilnærming
- Traumetenking
- Vetere-modellen
- Visualisering

Under kommentarer ble det også nevnt at de ikke anvendte noen spesielle metoder, men ”snakket med barna på samme måte som i andre saker”.

Æresrelatert vold

En tredjedel av familievernkontorene i kartleggingen hadde erfaring med æresrelatert vold.

Majoriteten av disse hadde ikke utarbeidet spesielle sikkerhetsprosedyrer.

Dette bildet sier primært noe om at forekomsten av æresrelatert vold er forholdsvis lavfrekvent i forhold til alle de andre problemområdene som familievernnet møter. Det sier antakelig også noe om at det fortsatt er for lite kjennskap til familievernnet blant etniske minoriteter, og at terskelen er høy for å ta kontakt. Her ligger fortsatt utfordringer for tjenesten. Handlingsplanen mot tvangsekteskap sier at familievernnet skal styrkes slik at det kan møte unge som frykter tvangsekteskap og deres familier med relevant rådgivning og hjelp.

Tverrfaglig samarbeid

I undersøkelsen ble det etterspurt hva slags samarbeid familievernnet har på voldsområdet. Tabellen under belyser dette.

Alternativer	kontorer	prosent
Barnevernet (statlig)	11	22
Barneverntjenesten (kommunalt)	47	96
Krisesenter	43	88
Incestsenter	12	25
Politi	40	82
Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP)	26	53
Distriktspsykiatrisk senter (DPS)	16	33
ATV	28	57
Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)	10	20
Ingen	0	0
Annet	18	37

Ut fra svarene ser vi at familievernnet samarbeider atskil- lig på tvers av faggrensene. Så å si alle familievernkontor samarbeider med barneverntjenesten, krisesenter og politi. Over halvparten samarbeider med ATV og BUP. Det statlige barnevernet, DPS'ene og PPT er mer lavfrekven- te. Under kategorien Annet ble det i hovedsak oppført samarbeid med Sosialmedisinsk poliklinikk, kommunalt hjelpeapparat, Røde kors, Reform, Barnehuset, Amatea, RVTS, advokater, leger, Friomsorgen, flyktingekonsulenter og Incestsenterne.

Det ble og rapportert om regelmessige samarbeidsmø- ter, felles fagdager og deltakelse i tverrfaglig rådgiv- ningsgrupper. Som eksempel på klinisk samarbeid kan

nevnes at foreldrene som får tilbud ved familievernkontoret, og barnet får behandling ved BUP. Ett kontor har utarbeidet en nettbasert brukerhåndbok for tverrfaglig samarbeid. I hovedsak viser kartleggingen at familievernnet har mye samarbeid. Det vanligste er ikke faste samarbeidsfora, men samarbeid fra sak til sak.

Kompetanse

Familievernnet omtales ofte som en førstelinjetjeneste som arbeider ut fra en generalist-tenkning, samtidig som det er en spesialtjeneste på parforhold og nærrelasjoner. Det var viktig i undersøkelsen å få med kontorenes egen oppfatning av om de hadde noen spesiell kompetanse på voldsområdet.

Alternativer:	kontorer	Prosent
Barn	14	29
Utøvere	12	25
Voldsutsatte	16	33
Metodiske tilnærminger	14	29
Rus	5	10
Æresrelatert vold	3	6
Ingen spesiell kompetanse	21	43
Annet, spesifiser her	14	29

Vi ser at det vanligste svaralternativet er at de ikke har noen spesiell kompetanse på voldsområdet. Det bør her tilføyes at familievernets spesialkompetanse på nærrelasjoner også er en viktig grunnkompetanse i voldssaker. Men det er behov for mer kompetansestyrking på området, særlig mht spesielle metodetilnærminger. Samtidig har i følge undersøkelsen opp mot en tredel av tjenesten bra kompetanse når det gjelder voldsutsatte, barn og voldsutøvere.

På spørsmål om hvem som kan dra nytte av kompetanse, nevnes oftest førstelinjetjenesten.

En intensjon bør være at kompetansen er forankret ved kontoret og ikke hos den enkelte behandler. Undersøkelsen peker i retning av at kompetansen på voldsområdet er forankret både ved kontorene og hos den enkelte behandler.

Kommentar

- Undersøkelsen gir en oversikt over familievernnettens arbeid med vold i nære relasjoner høsten 2009. Kartleggingen viser at familievernnet tilbyr hjelp til voldsutøvere, voldsutsatte og barn, og samarbeider med det øvrige hjelpeapparatet, sier seksjonssjef Anne Kristine Due-Sørensen i Bufdir i en kommentar.

Spesielt for familievernnet er at man forholder seg til hele familien og har særlig kompetanse på nærrelasjoner. Bruk av parsamtaler som terapimetode når vold er et tema har vært utviklet i prosjektet *Tryggere barndom* ved Østensjø familiekontor. Sentralt i dette arbeidet er også hva barna har sett og opplevd i familier der en av foreldrene er voldsutøver. Tilbud til familier som er utsatt for æresrelatert vold er relativt nytt arbeidsområde for familievernnet. Aker-kontoret i Oslo har utviklet dette metodisk i *Brobyggerprosjektet*.

- Vold i nære relasjoner er såpass høyfrekvent tema i familievernnet at tjenesten må ha et bevisst forhold til sin rolle og praksis på dette området. Videreutdanning i familierterapi er en god grunnkompetanse, men det trengs mer spissing av kompetansen hvis familievernnet i fremtiden skal ha arbeid med voldsutsatte familier som et satsningsområde. Dette gjelder særlig kunnskap om sikkerhetsarbeid, metodebruk i parterapi, samtaler enkeltvis og i gruppe med barn som har vært utsatt for eller vært vitne til vold, tilbud til voldsutsatte og tilbud til voldsutøvere, sier seksjonssjef Anne Kristine Due-Sørensen.

Familievernets rolle i forhold til voldsutsatte familier må avklares med myndighetene. Økte ressurser er en forutsetning hvis familievernnet skal kunne arbeide videre med disse sakene på en ansvarlig måte. Dels fordi kompetansen bør styrkes, men mest fordi disse sakene er langt mer tidkrevende enn de andre klientsakene.

- Familievernnettjenesten er landsdekkende på en måte som få andre tjenester med tilsvarende kompetanse. Med mer spisset metodekompetanse og bedre ressurser for familievernnet generelt burde flere par kunne nyttiggjøre seg tjenestens tilbud på dette området, sier Due-Sørensen.

May Hege Frydenlund



Magne Raundalen: Et liv for barn

Intervjuer: Berger J. Hareide

- Jeg er redd dommen over vår tid kan bli at vi ikke fikk beskyttet de barna som hadde det verst. Vi er ofte mer opptatt av å beskytte privatsfæren enn barna.



Magne Raundalen i et nøtteskall. Barnepsykologen med det utrettelige, profetiske engasjementet. Ikke tilfeldig at festskriftet til hans 60-årsdag i 2001 bar tittelen "Et liv for barn". Vi har mer enn nok av skremmende forskning nå om hvilke skader barn får av å leve i voksenmiljøer med vold og trusler, sier han. Men vi har ikke tatt konsekvens av vår kunnskap om skadene.

I familieverntjenesten har vi hatt et flerårig samarbeid med ham. Nå det helt naturlige førstevalg til et portret-intervju i familievernets skriftserie når temanummeret handler om vold i nære relasjoner. Men starten på intervjuet begynte ikke helt lovende for intervjueren.

Være tidlig ute

Klokka har blitt kvart på fire. Jeg står fortsatt på Oslo S. Første flytog rakk jeg akkurat ikke, det neste uteble. Avtalen med Magne Raundalen på Gardermoen klokka fire nærmer seg altfor fort. Mobilen fikles fram for å sende en sms om litt forsinkelse. Da tikker det inn en sms – ja nettopp, fra herr Raundalen, han er på plass i fred og ro, ett kvarter før tiden, og klar til å møte meg, i baren i ankomsthallen. Typisk! Jeg veit det, jeg veit det så forbasket godt, han liker å være ute i svært god tid.

Og her kommer så jeg – som vanligvis er kul og uanstrengt ute i siste liten – lett heseblesende og flau og ti minutter forsinket til baren, hvor vi de neste par timene blir sittende i en intens samtale. Det vil si, det er selvfølgelig Magne Raundalen som definitivt får mest taletid, hans fortellinger som bærer det hele. Og forsentkommingen? Den avvæpnes i hans første historie.

- Jeg har det i meg at jeg må være ute i god tid. Jeg husker en gang jeg kom fra USA sammen med Atle Dyregrov. Jeg var som vanlig ute i god tid, fikk plass bakerst og trangt på turist som jeg hadde bestilt. Mens Atle kom seilende inn i det de stengte, og ble oppgradert til plass på business. Men han greide å få meg fram til en plass ved siden av seg. Jeg lurte på om han påsto at jeg var blitt feilplassert, jeg var en viktig embetsperson fra UD. Så da fikk jeg virkelig høre av ham: "Der tenker jeg nevrosen din fikk en smell!".

Så her sitter vi høyt vaglet opp inne i baren. Vi skal snakke om barn, vi skal snakke om vold, vi skal snakke om kongerikets tilstand – og vi skal snakke om Magne Raundalen, landets ukronte, uformelle barneombud på livstid. Kan vi være kronologiske, begynne med begynnelsen, Magnes begynnelse? Men nei, nå er hans hjerte fylt av noe annet. EMA – enslige mindreårige asylsøkere. Han er med veileder for personalet på Salhus mottak og møter en gruppe 16-17-åringer, 18 ungdommer som egentlig skal ut av landet, men som får være her midlertidig på grunn av Barnekonvensjonen. Men som må ut straks de er gamle nok, det vil si 18 år. Hva slags framtidsperspektiver gir det?

Titanic og Salhus

- Første gang jeg traff hele gruppen samlet spurte jeg om de hadde hørt om Titanic. Det hadde de. Tenk dere at jeg var om bord på Titanic og de ba i høyttaleren om at jeg måtte komme på øverste dekk hvor alle var samlet fordi båten var i ferd med å synke. Her kommer oppgaven til dere: Hva er forskjellen på å være psykolog på Titanics dekk, og at jeg nå er kommet for å være psykolog for dere på Salhus? Til å begynne med så de ikke så stor forskjell, men så kom forslag om at de var i live på Salhus. Hva blir viktig nå denne korte tiden dere har igjen her? De kom med forslag om kroppen. Flott, trening er viktig for å komme ut av det triste. Det gikk litt tregt med ideer til å begynne med, men så løsnet det da vi tenkte på dette som et norsk gratis-stipend som de kunne få ha til de var 18. English – det kunne de få bruk for uansett seinere i livet. Og data. Bilkjøring. Fotokurs. Og plutselig var hele gruppa et annet sted. Jeg skal være mer sammen med dem framover – en dag i uka. Utrolig spennende!

Som det slår meg: metaforer! Titanic og stipend. Magne Raundalen er en hund etter gode metaforer. Her har jeg snakket med ham en del ganger, vært på en god del møter med ham, hørt mange foredrag av ham, og det samme slår meg, kjære vene, dette er jo som en rød i det hele: han er så bevisst på metaforer! Apropos rød, en typisk Magne-fortelling om en ADHD-gutt sier litt om metaforbruken:

- Han var i barngruppen min, og han var skvær umelig innimellom, men utrolig kreativ og enormt spretten. Jeg fortalte ham at når jeg ser deg, så tenker jeg på en rød, nylakkert Ferrari, og en idiot bak rattet som heter ADHD. Jeg synes du bør sparke den sjåføren. Du bør kjøre selv. Jeg kan bidra med litt kjøreopplæring for deg.

Jeg kommenterer at nettopp de bevisste metaforvalgene da også har gjort ham til en uvanlig god formidler. Han ler:

- Jaja, som ung hadde jeg jo tenkt å bli lærer, jeg ville lære folk noe. Jeg husker jeg hadde en forelesning en gang på slutten av 90-tallet i Tadsjikistan. En gammel russisk pedagogikkprofessor kom opp til meg etterpå og sa: I bunnen av din sjel er du lærer. Den replikken satte jeg stor pris på.

Respekt og mottakelighet

Formidlingsevnen, metaforene, er vel like viktig i terapirommet som på talerstolen, mener jeg, og Magne Raundalen er enig.

- Når jeg har en mutt tenåring på terapirommet, så er det mitt ansvar, min feil, hvis vi ikke klarer å snakke sammen. Da er jeg er en dårlig psykolog. Jeg sier det direkte til ham at samtalen er mitt ansvar. Går det dårlig så er det min feil. Vet du, jeg lærte så mye av Gustav Lorentzen om formidling. Vi samarbeidet fra 1986. Han var så opptatt av mottakeligheten. Vår oppgave var å åpne for mottakeligheten.

Gustav Lorentzen, ja. Hans tragiske dødsfall. For Magne sitter dagen 20. april spikret. Han hadde vært i Volda og besøkt sin nå noenogåtti år gamle lærer fra folkeskolen, et eventyr av en lærer, myndig og rettferdig, nær og varm, ingen utenom familien hadde betydd så mye for Magne. En nydelig dag. På vei hjem i bilen fikk han så brått den forferdelige meldingen om Gustav Lorentzen.

- Sjokkerende, det var simpelthen knusende. Gustav, som hadde vært en så nær venn og et så utrolig menneske å samarbeide med. Jeg husker vi pleide å ha tre dagers gruppesamlinger med flyktningebarn sammen. Vi hadde ingen regler, men ett hovedbudskap: vi skulle vise respekt.

Dansk barnepsykologi

Men begynnelsen. På tide å få med Magnes begynnelse. Solid norsk bondeslekt fra Tørdal i Telemark, Raundalen (raun = rogn) var opprinnelig en husmannsplass. Han vokste opp som nummer tre av seks søsken i et frodig miljø. Da han var sju, flyttet de til Skien, hvor hans far var psykiatrisk sjukepleier og hans mor arbeidet deltid på et

barnehjem. 16 år gammel fikk han en lillesøster. Hun ble født hjemme. Magne husker de gikk ute i snødrevet den 4. januar 1957 og ventet, og så fikk slippe inn i rekke og rad. Med tårer i øynene hadde han klappet lillesøster, det var i følge Magne (med Göran Tunströms ord): "ett av de ögonblick som aldrig tar slut". Det var kanskje her barnepsykologen i ham ble født? På den tid hadde han fått en god venn i Lennart, den skånske bibliotekaren på folkebiblioteket.

- Lennart tok meg under sine vinger. Han sa faktisk hvilke bøker jeg hadde vokst fra, og hvilke bøker jeg burde prøve meg på. Jeg fikk først låne Thordrups danske barnepsykologi. Seinere fylte han ryggsekken min med andre spennende bøker, Europas kulturhistorie og sånn.

Høydepunktene på gymnaset i Skien var norsk og latin. Magne ville bli filolog. Deretter ble det sivilarbeid. Magne var militærnekte og avtjente sin verneplikt på dr. Solems klinikk for nervøse barn på Tjøme. Da våknet psykologen i ham for alvor. Dr. Solem var definitivt en idealist, hans behandlingsideologi ville ikke vært helt god latin i dag.

- Men jeg kan ikke glemme hans avslutningstale det året. Talen var kort og poengtert: Hvis de sterkeste ikke står på de svakestes side, så går det til helvete med oss alle sammen!

Det ble psykologistudier. Magne var interessert i det fysiologiske og skrev hovedoppgave om hjerteratevariabilitet og emosjoner. Men så snudde han på hælen. Han gikk ned til Åse Gruda Skard og ville bli barnepsykolog. De andre ristet vantro på hodet, en eldre professor i eksperimentalpsykologi lo av ham, barn hadde ikke status på universitetet den gang.

Livet med Åse

- Jeg traff Åse etter at hun var blitt 60, et spennende menneske som hadde alt: det faglige, historiske, internasjonale, kvinnepolitiske. Og så var hun opptatt av formidling.

Livet med Åse brakte Magne til de første TV-seriene om Mattis i 1975/76, det ble i alt 13 programmer - og en umiddelbar nasjonal berømmelse. Berømmelsen har ikke fortatt seg siden. I barneåret 1979 reiste han landet rundt og provoserte. Da var han den mest intervjuede person i landet. Om det ikke kostet?

- Jeg tenkte mye på at dette var farlig, det å bli noe i kraft av sin personlighet uten å ha faget integrert i seg. Jeg ble spurt om alt mulig av journalistene, men hadde som prinsipp at jeg bare uttalte meg om barn. Jeg måtte bardunere meg i faget, så jeg ikke ble som en heliumballong som lettet.

Familiemannen

Magne Raundalen var ofte alene som mann på kvinnearenaene, som for eksempel i sin tid i redaksjonen til feministmagasinet Sirene. Likestilling har vært viktig. Magne har ikke vært engstelig for å bli eksponert på det området. En gang ble han avbildet i sofaen, strikkende og hjemme med to barn. Magne smiler:

- Jeg husker et direktesendt radioprogram hvor programlederen skulle være litt bråkjekk og spurte: "Du har levd hele livet ditt som et kvinnfolk?" Da svarte jeg spontant: "Ja, det har du rett i, og det har krevd litt av et mannfolk!" Det svaret var jeg fornøyd med.

Man kan ikke snakke lenge med Magne før han nevner sin kone gjennom alle år, Tora Synnøve. De skrev tidlig et par bøker sammen, men valgte videre å skille mellom jobb og privatliv. Sammen har de to barn, og nå etter hvert fem barnebarn. De siste har hatt en framskutt posisjon i Magnes liv i de seinere år. Det veit jeg også, som har prøvd å finne tid til møter eller hyre ham inn på foredrag:

- Nei, da skal jeg være sammen med barnebarna. Den dagen i uka er min faste avtale med dem!

Krig og traumer

Fra 1979 var han på barneklubben i Bergen. Først med et stipend om bedre omsorg for familier til barn med kreft. Det var krevende å lære å være maktesløs og kunne tåle, syntes han. Men siden har jeg ofte sagt til meg selv, at alt jeg har lært, lærte jeg på Barneklubben. Så ble temaet barn i krig. Gjennom flere år reiste han rundt i 16 krigsland for UNICEF, ofte sammen med kollega Atle Dyregrov, for å fremme forståelsen for langtidsskadene av krigstraumer dersom de ikke ble bearbeidet. Dette lærte ham mye, særlig om betydningen som traumene hadde for barns utvikling.

Barn, oppdragelse, rus, krig, konflikter, traumer, sorg, empati, aggresjon, katastrofer, samtaler med barn. Et raskt søk på bibsys.no, med innpå hundre titler på bøker han alene eller sammen med kollegaer har skrevet, viser den tematiske bredden og den kunnskapsmessige tyngden i hans engasjement.

Den faglige tyngden hans og den utrettelige kampviljen hans for barn og gode oppvekstvilkår var bakgrunnen for at han i 2000 – meget fortjent! – ble utnevnt til Kommandør av St. Olavs Orden.

Berlinmurens bannemann

Magne Raundalen hadde mye medieomtale i barneåret

1979. Men det er likevel ingen tvil om at 10. november 1989 "peaket" hans berømmelse. Hans ble selv vekket av sin venn Kalle Fürst den morgenen med beskjeden: "Magne, dette er din dag! Du må ut og kjøpe Dagbladet."

Det var dagen da hele verden fulgte intenst med på det som skjedde i Berlin. Muren hadde revnet. Øst-berlinerne strømmet inn i Vest-Berlin. Og Dagbladets dekning av dagen? Over hele førstesiden tronet Magne Raundalens profetiske: LA BARN BANNEN!

Det var selvfølgelig en kjempetabbe på desken i Dagbladet. Det ble sagt at om ikke barna bannet den dagen, så gjorde de det i hvert fall i Dagbladet! Magne ler av episoden i dag, men innrømmer:

- Det er ikke alt man har sagt, som man kan forsvare så godt i ettertid. I dag vet vi ut fra forskning at det ikke er så klokt at barn tømmer sitt reservoar av oppsamlet sinne ved å banne eller drive kampsport. Det kan faktisk hende at de i stedet øker sitt repertoar.

Familievern et strategisk ressurs

Krig, konflikter og traumer. Det ble mange reiser i krigsområder. Noen år seinere fikk han plutselig en mulighet til å anvende denne kompetansen på de hjemlige krigsarenaer.

- Under FNs barnetoppmøte i 2002 i New York tente statsråd Laila Dåvøy på ideen om å overføre erfaringene fra arbeid med flyktningene til barn som lever med vold hjemme. Hennes departement hadde da i flere år støttet vårt arbeid med barna i flyktningefamiliene. Det ble starten på et samarbeid vi i Senter for krisepsykologi fikk med Alternativ til vold (ATV). Vi kunne mye om barn, traumer og barnegrupper, og ATV hadde mye kompetanse på voksne voldsutøvere og volds ofre. Dermed begynte prosjektet *Barn som lever med vold i familien*. Jeg vil gjerne benytte enhver anledning til å berømme Laila Dåvøy for at hun så den unike muligheten i at nettopp disse to miljøene samarbeidet. Det var et lykkekast. Jeg gir henne en sekser.

Ni familievernkontorer over hele landet deltok i tre år. Så måtte prosjektet konsentrere seg om kritesentrene og barnevernet. I familievernnet syntes vi det mildt sagt var dumt at vår tjeneste ble tatt ut og ikke fikk ressurser til videre utvikling og kompetansebygging. Magne var enig, og var familievernets beste venn da dette ble diskutert i departementet.

- Jeg var virkelig positivt overrasket over hvor mye kunnskap familievernkontorene hadde. De var en solid ressurs i prosjektet, og fortjener å få en strategisk posisjon i arbeidet videre mot vold i nære relasjoner.



Ingen sunn fornuft

Magne Raundalen er en stor talsmann for kunnskap. Da han ble angrepet av Kristin Clemet og Jan Brøgger på go-tallet i forbindelse med foreldreveiledningsprogrammet, de var imot at staten skulle satse på slikt, hadde han parert retorisk: Er det best at foreldre er uvitende? Det punkterte den debatten.

- Hvis du bare følger den såkalt sunne fornuften, kan det gå helt galt for seg. Da kan vi lett havne i steinaldermetoder for å oppdra barna våre. Jeg tror på den oppdaterte fornuften, den kunnskapen vi har ervervet.

Men kunnskapen skifter, det er mange råd og oppskrifter nå, og småbarnsforeldre kan lett bli forvirret?

- Jeg har til gode å møte noen som har lest så mye at de har blitt dårlige foreldre. Vi har aldri hatt en mer oppegående og bevisst belest foreldregenerasjon. Jeg tror ikke dagens foreldre faller av i svingene, men finner en god middelvei.

Barnets beste?

Familievold er et uoversiktlig landskap. Ulike forståelsesformer har fulgt det faglige arbeidet de siste tiårene. Kvinnerettigheter og mannssamfunnet som hovedfiende dominerte i en periode. Det har vært motstand mot behandlingstilbud til voldsutøverne. Hvor ble det av barnas beste i disse bildene?

- I kampens hete hadde barna lett for å forsvinne. Til tider følte jeg det som om jeg har måttet hugge meg en vei i en jungel av feminisme, antifeminisme, kjønnskamp, menneskerettighetsarbeid, politikk, politi, sosiologi og psykiatri for endelig å komme fram til barnet og barnepsykologien. Det har vært en kamp om definisjonsmakten.

Barnets situasjon i voldelige familier er ikke ny kunnskap, sier Magne Raundalen. Alt på 1960-tallet kom Henry Kempe til Norge og foreleste om "The Battered Child Syndrome".

- Jeg har selv levd så lenge at jeg selv på slutten av 60-tallet skrev artikler om barnemishandling. Mor som voldsutøver kom i fokus. Så kom en periode på 80-tallet hvor forhenget ble revet til side for søkelyset på seksuelle overgrep. Nå kom mannen i hovedrollen. I vårt arbeid med programmet *Barn som lever med vold i familien* er det blitt klart at vi må klare å se alle former for vold mot barn i familien – samtidig!

Dårlige kart

I dagens ulendte terreng er det viktig å ha gode kart – og god evne til å lese dem. Raundalen har hatt liten sans for en del av de tallene som har vært servert de siste årene.

- Organisasjoner som skal beskytte barn har satsset på å framstille den norske barndommen som et lite reservehelvete. De har – på ganske dårlig faglig grunnlag – fått til presseoppslag om at minst 100 000 barn, kanskje 150 000, lever med vold, og at 200 000 blir utsatt for seksuelle overgrep. Dette er tallmagi. Sånt slår tilbake. Hva skal vi si når grundige danske undersøkelser viser at 38 000 danske barn lever med vold i familien? Det alvorligste her er at høye, falske tall kan alminneliggjøre volden.

Raundalen nevner undersøkelsen til Mossige og Stefanzen, med spørreskjemaer fra vel 7 000 elever i videregående skole, som mer seriøs. Drøyt 80 prosent av elevene hadde aldri opplevd at foreldrene utøvet noen form for fysisk vold, to prosent hadde opplevd høyfrekvent vold, og to prosent hadde vært vitne til grov partnervold rettet mot mor. Men forskerne gjør selv klart at disse tallene antakelig er for lave.

Et plyndret indre

Uansett kritikk av for høye tall eller tallgrunnlag er det ingen grunn til å bagatellisere problembildet. Flere tiårs forskning omkring konsekvensene bringer fram Alvoret. Det finnes studier som viser at mange av barna som har vært utsatt for voldseksposering i familien, kan klare seg bra som voksne. Men de fleste studiene konkluderer med at de voldseksposerte barna får ulike plager seinere i livet, refererer Raundalen.

- Det er sterk dokumentasjon på negative effekter på barns emosjonelle og atferdsmessige funksjon, sosiale kompetanse, kognitiv fungering og skoleprestasjoner, psykopatologi og generelle helsevariabler.

Det tidlige samspillet blir rammet, tilknytningssystemet forstyrres. Konflikter mellom foreldrene i barnas tidlige utvikling får en direkte innflytelse på seinere utrygg tilknytning.

- Når treåringen legger seg under bordet i en krøll med hendene over hodet fordi nr 1 i trygghetshierarkiet (=mor) er livredd, og nr 2 (=far) er livsfarlig, blir tilknytningen desorganisert. Tilliten til de voksne ligger i ruiner. Barnet får rent ut sagt et plyndret indre. Når jeg hører disse historiene fra kritesentrene og andre steder, tenker jeg at vi ikke kan leve med det innsatsnivået vi har i Norge per i dag.

Der vi sitter i ankomsthallen kjenner jeg hvordan alvoret siger sterkere inn på meg når jeg får del i de kliniske erfaringene. Atskillig sterkere enn forskningsrapportenes nøkterne gjengivelse av frekvenser og effekter. Magne kjenner seg igjen i det. For ham gjorde det et sterkt inntrykk å lese Vivienne Rosebys bok om gruppeterapier med barn i California.

- Barn som lever med vold i familien må finne en måte å leve på i sitt oppvekstmiljø, selv om de ikke har tillit til sine egne foreldre. I tillegg må de håndtere akutte traumer. De må alltid være på vakt og mistenksomme. De får et forstyrret virkelighetsbilde av forhold mellom mennesker. Referanserammene deres blir for absolutte. Samtidig er sårbarheten signifikant. Det eneste de egentlig har kontroll over, er sine egne feilaktige tolkninger og tanker, og det gjør dem svært motstandsdyktige overfor nye erfaringer som kunne ha ført til vekst og utvikling.

Gå hjem til folk

Vi blir tause der vi sitter. Hva kan vi gjøre? Vi ser ikke godt nok hva som skjer med barns oppvekst, og vi gjør ikke nok når vi ser noe, mener Magne Raundalen.

- Vi må gå hjem til folk. Det er trist at helsesøster nesten har sluttet å gå på hjembesøk. Nå er det vel knapt ett besøk, det rett etter første fødsel. Barnehage og skole melder altfor lite fra når de blir bekymret. I dag kommer bare tre prosent av bekymringsmeldingene til barnevernet fra barnehagene, enda så sentrale de er i norske barns liv mellom 0 og 6.

Men obligatoriske hjemmebesøk også fra barnehage og skole? Det ble mange reaksjoner da Raundalen foreslo det. De slags overformynderi ville folk ha seg frabedt.

- Er ikke det litt typisk? Jeg mener vi må ofre noe av foreldrenes suverenitet og privatsfære-følsomheten for å kunne beskytte barna. Folk som er mot det, er bløthjertet på vegne av de voksne og hardhjertet på vegne av barna. Vi trenger at både helsesøster, barnehage og skole går på hjemmebesøk. Hensynet til de voksne må ikke skygge for barna.

Barndommens egenverdi

Kanskje politikerne vil gripe mer av dette hvis de hadde fått bedre innsikt i hva de negative konsekvensene av "adverse experiences" hos barn vil komme til å koste samfunnet på sikt, undrer jeg.

- Barndommen varer hele livet. Vi kan få et økende antall som ikke mestrer det voksne livet. Det er god grunn til

å bekymre seg for de framtidige helsebudsjettene for 50-60-åringer. Men selv om kanskje det vil slå sterkest inn hos politikerne, er det ikke primært derfor vi skal være opptatt av barns oppvekst. Barn skal ha det bra fordi de er barn. Barndommen har sin egenverdi. Det har vi da også som nasjon sluttet oss til i FNs barnekonvensjon. Det er viktig at vi hele tiden plager oss selv med det faktum at vi ikke har god nok beskyttelse for barn.

Tiden går altfor fort på Gardermoen. Magne har for lengst varslet når han må gå. Jeg vil gjerne ha med hans strategiske tenkning når det gjelder dagens situasjon. Hva er de viktigste utfordringer?

- Å beskytte den nyfødte familie! "Følg babyen hjem" - det er nasjonens formue. Vi må sørge for at barna blir beskyttet. Hvis det går galt der hjemme, er det mye som kan tapes på kort tid. Vår oppgave er å beskytte slik at de gode muligheter kan få vokse fram. Små barn trenger først og fremst kvalitativt gode og stabile, kontinuerlige voksenrelasjoner.

- Og en utfordring til som jeg må få nevne: Barn av foreldre med rusproblemer. Det er så mye negativt som kan skje der. Kanskje jeg burde bekymre meg for dem resten av livet mitt.

Talsmannens fordring

Vi har sittet vaglet opp inne i baren i to timer nå. Magne Raundalen ser på klokka. En time igjen til flyet skal gå, han skal bare gjennom sikkerhetskontrollen først, en etasje opp.

- Det er jo et tankekors. Vi tåler å gå på sokkelesten her på Gardermoen for at noen skal sjekke om vi har en terrorist i skoen før vi skal fly til Bergen. Men vi tåler ikke sikkerhetsrutiner som kan beskytte barna våre.

Vi forlater baren. Det er lenge igjen til flyet hans går, tenker jeg. Men selvfølgelig, han liker jo å være ute i god tid. Et kraftig håndtrykk. Vi står noen sekunder. Han ser sterkt på meg, det er noe med tilstedeværelsen hans, konsentrasjonen. Den utrettelige talsmanns konstante fordring. Jeg ser avslutningsordene hans bli til. En form for skapelse på nytt, slår det meg.

- Vi har så mye kunnskap nå om hvilke skader, ja hjerne-skader, barn får av å leve i hjemmemiljøer med vold og trusler. Vi er ofte mer opptatt av å beskytte privatsfæren enn barna. Jeg er redd dommen over vår tid kan bli at vi ikke fikk beskyttet de barna som hadde det verst. Vi har ikke tatt konsekvens av vår kunnskap om skadene.

Grupper for voldsutsatte kvinner

Ny start etter vold i parforholdet

Sju kvinner har klart å bryte med sine voldelige partnere. De har fått en ny start i livet ved hjelp av traumegruppa for voldsutsatte kvinner ved Familiekontoret i Førde. Liv Sæbø og Signy Amundsen har ledet gruppa. Hvert møte har vært knyttet til et kapittel i boka Sommerfuglkvinnen av Judith van der Weele ved ATV Oslo.

"Er jeg gal? Dum? En dårlig kvinne?" Slik åpner det første kapittelet i Sommerfuglkvinnen. I løpet av noen høst- og vinterkvelder har gruppedeltakerne i Førde i fellesskap klart å svare "nei" på disse spørsmålene. Tema er reaksjoner etter vold. Post-traumatisk stress-syndrom, dårlig selvbilde, trøtthet, isolasjon og søvnvansker. Det var noen av problemstillingene som preget de sju kvinnene som i fjor høst kom sammen på Familiekontoret i Førde. En kjølignende kveld i mai hadde gruppa avslutningsmiddag på en restaurant i sentrum. Grupemøtene var avsluttet, men deltakerne hadde etablert et nytt nettverk gjennom sammenkomstene. Det var ikke siste gang de sju kvinnene i alderen 35-45 år skulle sees. Det var de enige om.

I boka Sommerfuglkvinnen beskrives ettervirkningene og bearbeidingen av familievold slik:

"Hjernen vår kan dytte bort vonde opplevelser for en tid. Det koster mye krefter, men det er mulig. Da ligger disse levende minnefragmentene som "bak en vegg". De kommer til deg når du minnes om det vonde. Noen ganger, mest om natten når du sover, da er denne "veggen" tynnere. Dersom en vil bli kvitt gjenopplevelser, må puslespillet med minnefragmenter limes sammen igjen ved hjelp av ord. Når vi snakker og føler samtidig rundt vonde ting som har skjedd med oss, begynner minnene å blekne. Å snakke om det er ofte det motsatte av det vi ønsker, bare glemme. Inntil man er sterk nok til å snakke om det, vil det være viktig å ha en god vegg som holder minner på plass."

En slik "liming" og bearbeiding av minnefragmenter ved hjelp av ord, er noe av det de sju kvinnene i Førde har gjort sammen med gruppelederne fra familiekontoret.

- Vi har vært opptatt av at kvinnene skulle bli aktører i sine egne liv. Det har ikke vært et poeng i gruppa å dyrke offerrollen. Målet har vært at deltakerne skulle komme videre i livet, sier Liv Sæbø og Signy Amundsen.

- De sju kvinnene i vår gruppe har til sammen 16 barn. Vold påvirker foreldrefunksjonen. Vi tenker at omsorgsevnen til kvinnene har vært midlertidig redusert. De har

vært svært opptatt av at også barna har fått det bedre som et resultat av gruppen, sier Sæbø.

- Traumegruppa ble rekruttert av kvinner som på vanlig måte har henvendt seg til familiekontoret. Det betyr at kontoret også har hatt kjennskap til mennene, for eksempel fra mekling.

Før gruppearbeidet ble kvinnen testet (scoret) for opplevd livskvalitet (skala 1-10) og for hvor alvorlig mishandling de blir eller har vært utsatt for. Eksempel: Har han slått, bokset, sparket, bitt, kvalt, lugget eller brent deg? Ofte - 6, av og til - 5, sjelden - 4, aldri - 0. Ved å summere svarene/verdiene på 32 ulike spørsmål, får man ut en totalsum, som går fra ikke mishandling (0-14) til livstruende mishandling (94 eller mer).

- Vi har jobbet med sikkerhet, for eksempel å variere møtetidspunktene og dagene, etter at vi fikk vite at en av mennene hadde fått vite om møtene.

Samtlige gruppedeltakere i Førde har samtykket til å delta i en undersøkelse ved Institutt for samfunnsmedisin ved Universitetet i Bergen, om sammenhengen mellom deltakelse i arbeidslivet og utsatthet for vold, som utføres av Kjersti Alsaker.

- Mange av kvinnene har hatt helseplager og trøbbel med NAV og fastlege. De har opplevd mangel på respekt for det som har vært oppfattet som litt diffuse plager: tretthet, isolasjon og søvnvansker.

Sæbø og Amundsen beskriver møtene i traumegruppa for voldsutsatte kvinner som strukturerte, med en fast start og avslutning med musikk, og gruppeoppgaver på hvert møte. Deltakerne kan ta opp egne problemstillinger, men bare det som er relevant for gruppens formål. Det var en forutsetning at deltakerne hadde gått ut av det belastende parforholdet. De måtte også kunne snakke godt norsk, av hensyn til gruppesamtalene.

Kvinnene har også tatt for seg den voldelige mannen som et tema. Hvem er han og hvorfor er han blitt voldsutøver? Rådgiver Per Bjarne Ørjansen ved Fagteam Førde, som tidligere har drevet en mannsgruppe for



Grete og Kari fra Sogn- og Fjordane har fått hjelp i traumegruppa til Liv Sæbø (til venstre) og Signy Amundsen ved Familiekontoret i Førde.

voldelige menn sammen med Sæbø, har vært bidragsyter på dette temaet.

- Selv om kvinnene er ute av det voldelige parforholdet, er mannen fortsatt viktig, blant annet fordi kvinnene seinere skal omtale ham overfor de felles barna. Dette dreier seg om å forklare, ikke å forsvare, understreker Sæbø. Den voldelige mannen har i mange tilfeller vært den lille gutten i Gro Dahles stykke "Sinna mann".

To av de sju gruppemedlemmene hadde etablert seg i nye parforhold, og kunne bruke denne erfaringen i gruppa. Kvinnene har taushetsplikt om det som blir sagt og det som kommer frem i gruppemøtene. Deltakertallet ble begrenset til maks åtte. Ut over den størrelsen går forsamlingen fra å være en gruppe til å bli et møte, mener gruppelederne.

- Alle skal føle seg ivaretatt. Vi må kunne følge opp den enkelte. Det har hendt at vi har ringt opp enkelte etter et møte eller mellom møtene, for å sjekke: Har du det OK?

Den sosiale nettverksbyggingen har vært av stor betydning. - Mange av damene har syntes det har vært tungt å være sosiale i den tøffe hverdagen de har være oppe i. Nå har de knyttet noen viktige kontakter og fått seg et nettverk gjennom denne gruppen, sier Sæbø.

Det er uklart om det blir etablert nye traumegrupper i Førde, men det kan bli aktuelt hvis det viser seg å være behov over litt tid.

Kari (45) og Grete (39): Vi har lov til å være slitne!

To kvinner med tre barn hver. Vi kaller dem Kari og Grete. De er representative for en stor gruppe. Begge har brutt ut av et langvarig parforhold preget av vold. Stress og utmattelse har satt dem utenfor arbeidslivet. Eks-mannens samvær med barna er vanskelig. De har møtt liten forståelse hos helsevesenet og NAV. Familievernkontoret i Førde og traumegruppa for voldsutsatte kvinner ble redningen.

Grete: Da jeg bestemte meg for å bryte med mannen min etter nesten 20 år med psykisk og fysisk vold, viste jeg at det ville bli en katastrofe. Jeg måtte ha noen til å hjelpe meg, et nettverk. Jeg kontaktet lege, politi, advokat og familievernkontoret, og reiste bort. Det var familievernkontoret som fanget meg opp. De andre bare sa at de ikke kunne gjøre noe. Til slutt var det for seint. Men jeg visste ikke hva familievernkontoret sto for, før jeg måtte til mekling.

Kari: Jeg oppsøkte først kontoret da jeg hadde bestemt meg for å gå ut av parforholdet. Så jeg fikk tips fra en venninne som kjente til at gruppa skulle starte opp. Men jeg hadde tidligere vært i kontakt med kontoret i

forbindelse med mekling. Etter mange år med vold er man helt utslitt. Mange av oss får problemer på arbeidsplassen. Man greier ikke å konsentrere seg på grunn av forholdene i familien. Jeg ble veldig glemsk da alt sto på som verst. Nå husker jeg det meste.

Grete: Flere i gruppa hadde post-traumatisk stress-syndrom. Vi var veldig slitne. Helt tappet for krefter. Flere står også helt på bar bakke økonomisk. De er blitt tvunget til å ta opp lån for mannen. Det er det vi kaller økonomisk vold. De spekulerer bort pengene og betaler ikke bidrag.

Kari: Det er vanskelig å komme seg videre i livet etter noe sånt. Det virker som om leger og hjelpeapparatet har kommet veldig kort på dette feltet. Derfor var det veldig bra med en sånn gruppe. Sammen med gruppelederne forsto vi bedre hva dette dreide seg om.

Grete: Vi klarer å erkjenne for oss selv at vi har lov til å være slitne. Det er rett og slett greit å være slitne etter det vi har vært gjennom. Jeg følte meg latterliggjort av legen. Han ville at jeg skulle gå på anti-depressiva, når problemet var vold.

Kari: Vi burde vært fanget opp lenge før vi kom opp i den krisen vi havnet i. Det er viktig at leger får mer kunnskap om sånt som dette. Det har vært så lite hjelp å få. Det er bittert å tenke på at årene har gått uten at man er blitt fanget opp i helsevesen og arbeidslivet. Man blir veldig psyket ned, og forstår ikke helt hva som skjer.

Grete: Åpenhet omkring vold i parforhold er viktig!

Kari: Vi har lært en del om den andre personen, mannen, også. At de kan ha vært utsatt for ting under oppveksten. Den voldelige parten skulle hatt behandling.

Grete: Jeg ble sint da det skulle komme en mann til gruppa (Per Bjarne Ørjansen ved Fagteam Førde, red anm.) for å "forsvare" mannfolkene. Men han sa det på en måte som gjorde at du forsto mer av hva dette dreier seg om. Men vi skal ikke "forstå oss ihjel" om mannen.

Kari: Skal en selv komme videre, må en greie å tilgi. Man kan ikke fortsette å være bitter i lang tid, det går bare ut over en selv.

Grete: Jeg har gjort det jeg har kunne for at eks-mannen min skulle få hjelp. Nå kan jeg ikke lenger konsentrere meg om ham. Jeg måtte bytte fokus, og se på mine egne behov. Mannen min ville ikke bli med til familievernkontoret. Vi hadde mekling hver for oss, men måtte også ta noen timer sammen på grunn av barna. Konflikten i vår familie toppet seg i en ekstremt truende situasjon, der politiet måtte aksjonere. Han fikk besøksforbud, jeg fikk voldsalarm. Jeg har opplevd familievernkontoret

i flere roller – som meklere og som ledere for denne gruppa. Samlingene gjorde mye med meg. Dette er den beste formen for hjelp jeg kunne fått. Livskvaliteten min var nede i en til to av ti mulige. Nå har jeg kommet opp i åtte-ni.

Kari: Grupper som dette kan fange opp flere som trenger hjelp.

Grete: Barna mine har også vært til samtaler på familievernkontoret. Minste datteren min ba meg spørre de andre i gruppa hvordan barna deres hadde det. Det er viktig for barna at noen tar mor på alvor.

Kari: Offerrollen setter sine spor i kroppen, også i forhold til ungene.

Grete: Hodet mitt var som i bomull. Når noen sier til deg hele tiden at du er udugelig, tror du det til slutt. Jeg var sikker på at folk på gata så at noen var galt med meg.

Kari: Ja, til slutt tror man på alt som blir sagt.

Grete: Nå har alle delene av meg kommet på plass igjen. Hele "kaoset" mitt er på plass.

Kari: Det er godt å vite at vi har hatt helt naturlige reaksjoner.

Grete: Nå har vi bestemt oss for å ha "ettervern", uavhengig av familievernkontoret. Alle gruppemedlemmene har fått i oppgave å finne på en aktivitet i året som kommer.

Kari: Liv og Signy ved familievernkontoret har gjort en helt rå jobb for oss. De har stått på, og det er vi takknemlige for. I begynnelsen hadde jeg det så vanskelig at til og med kontorbygget her virket truende. Nå er det OK.

Faktaboks

- Traumegruppe for voldsutsatte kvinner
- Rekruttert gjennom ordinær kontakt med familievernet
- Alle har fysisk avsluttet parforholdet
- Kvinnene har barn
- Alle deltakere behersker norsk
- Spurt om voldsart og livskvalitet før/etter gruppedeltakelse
- Maks åtte deltakere
- Seks møter i halvåret
- Gruppemedlemmene har blitt enige om taushetsplikt
- Sommerfuglkvinnen fra ATV brukt som arbeidsbok
- Nettverksbygging/sosial kontakt viktig resultat

Østfold: Ingen legehenvvisning til voldsgruppe på fem år

I løpet av de fem årene det har eksistert kvinnegrupper for voldsutsatte kvinner i Østfold har det aldri skjedd at en fastlege har henvist et kvinnelig familievold-offer til dette tilbudet. Dette opplyser sosionom Anne Kloster Bjørge ved Familievernkontoret Østfold sør.

Familievernkontoret i Halden har i fem år hatt gruppetilbud for kvinner som har levet med vold i nære relasjoner. Våren 2010 startet den niende gruppen. Dette tilbudet til kvinner er en del av en større satsing som Familievernkontorene Halden, Fredrikstad og Sarpsborg (nå Familievernkontoret Østfold Sør) har hatt i fellesskap.

I Østfold er det også gruppetilbud for menn som utøver vold, etter Brøset-modellen. Videre gis det tilbud til barn som blir vitne til vold eller selv er utsatt for vold, både individuelt og i gruppe. Dette tilbudet skjer i samarbeid med krisesenteret i Fredrikstad.

- Gruppe for voldsutsatte kvinner er utviklet i samarbeid med ATV, og tar opp i seg prinsipper som står sentralt i ATV sin tenkning. Tilbudet består i en serie med ti gruppemøter, en gang per uke av 1 time og 45 minutters varighet. Tilbudet er gratis og er åpent for alle som opplever seg utsatt for vold i sine nære relasjoner. Gruppemøtene er preget av en psykoedukativ tilnærming til det å få et bedre liv, selv etter å være utsatt for vold, sier Anne Kloster Bjørge.

Temaer som går igjen i møterekken er blant annet:

- hva er vold, voldsdefinisjon, voldsformer
- fokus på sikkerhet, hva kan gjøres for å ivareta egen, og barns sikkerhet
- hva kan være normalreaksjoner på å være utsatt for vold
- fokus på grensesetting, trening på å sette grenser
- hvordan bygge seg opp og komme seg videre etter å ha levet med vold

- Vi har konsekvent brukt KOR-skjemaer (bruker-feedback, klient- og resultatstyrt praksis, red. anm.) i forbindelse med gruppemøtene. Det har vært interessant å bruke skjemaene i forhold til denne målgruppen av flere grunner. En ting er at vi etter hvert har fått et ganske stort materiale i forhold til en klientegruppe som har vold som felles problemområde, med de felles belastninger det består i. Kvinner som har levet med vold, har en klar tendens til å oppleve det som uvant og vanskelig å skulle fokusere på hvordan kvinnene selv har det. De har gjennom lengre tid utviklet et meget sensitivt apparat i forhold til å tolke sinnstilstander til den som utøver vold, noe som trolig har gått på bekostning av å kjenne etter hvordan man har det selv, sier Kloster Bjørge.

Andre sentrale erfaringer fra gruppene i Østfold, er at svært mange av deltakerene går med en opplevelse av at det er dem det er noe galt med, når de starter opp i en gruppe. Flere har stiftet bekjentskap med psykiatrien og fått en diagnose.

- Når gruppedeltakerne deler sine erfaringer med hverandre, og de hører den ene etter den andre beskrive hvordan de har fått høre fra voldsutøver at "du er gal", "det er din skyld", og liknende - så skjer det ikke sjeldent noe helt magisk i gruppen. - Gruppedeltakerne ser seg rundt på de andre deltakerne og resonnerer: "hvis du og du og du er blitt kalt gal - akkurat slik jeg også er blitt, så kan det umulig stemme, - for du og du og du er jo ikke gal, - og da er neppe jeg det heller!". Dette er ofte en ny og vesentlig innsikt.

- Med dette som utgangspunkt er det spennende å snakke om alle de normale reaksjonene som kan komme når man lever i en veldig unormal situasjon. Innsikt i hva volden gjør med den enkelte både fysisk, psykisk og relasjonsmessig, er åpnende for å kunne se at man har valgmuligheter. Dette endrer ofte perspektivet på egen person, og er første trinn i retning av å ha forventninger om å bli behandlet pent. Å jobbe med selvfølelse kommer som en naturlig konsekvens. Alle har rett på et liv uten vold, sier Anne Kloster Bjørge.

Hun fastslår imidlertid at ingenting kommer gratis i denne formen for jobbingen. En ting er at det er krevende å rekruttere deltagere til gruppene. I løpet av de fem årene tilbudet har eksistert, har det aldri skjedd at en fastlege har henvist en kvinne som har vært utsatt for vold. Tilsvarende erfaring gjelder for mange av de andre yrkesgruppene som trolig møter disse kvinnene. En kan lure på hva det kommer av? spør Kloster Bjørge.

- Mye skyldes vel at familievold er tabubelagt. En annen ting tror jeg handler om at mange ikke orker å se det, fordi en ikke vet hvordan man kan være til hjelp.

- Tilbakemeldingene fra gruppedeltakere i Østfold er svært positive. De fleste melder tilbake at de føler seg adskillig sterkere og tydeligere på egne grenser etter å ha gjennomført ti gruppesamlinger. Denne positive responsen gjenspeiler seg i tilbakemeldingene som kan leses i KOR-skjemaene, sier Anne Kloster Bjørge.

- Jeg var "Terminator" i hodet!

Frode* har problemer med sinne og voldelig atferd. Nylig kastet han en vodkaflaske i veggen under en fest. Bare flaks gjorde at ingen ble skadet. Han følte seg som "Terminator". Frode deltar i en sinnemestringsgruppe for menn i Østfold. Målet er å trene på alternative løsninger når han blir "trigget" og det begynner å koke i hodet.

Vi var til stede under et oppfølgingsmøte etter en gjennomført sinnemestringsgruppe på 16 møter i vår halvåret. Tre av fem gruppemedlemmer deltar. Møteledere er familierapeutene Stein Arild Knudsen og Erik A. Andreassen ved Familievernkontoret Østfold sør. Begge er etterutdannet i sinnemestringsterapi etter Brøset-modellen hos RVTS Sør (se egen sak). De to har tidligere jobbet etter ATV-metodikk. Andreassen og Knudsen ønsker også å lære av Øststjø familiekontors arbeid med parterapi i voldssaker, med fokus på sikkerhet for barna.

Hjelpemidler under den to timer lange samlingen er sinnesirkelen og en tavle med de ulike faser av en aktuell hendelse:

Situasjon - tanker - følelser - handling - alternativ.

Hjelpemidlene er utviklet ved Regional Sikkerhetsavdeling Brøset i Trondheim. Gruppeleder noterer det gruppe-medlemmene forteller, strukturert under disse overskriftene.

- Vi ønsker å bruke det beste i modellene fra ATV og Brøset. ATV er mye her og nå, og er mer psykodynamisk, bygget på faser: vold, ansvar, konsekvenser for barn, samboere. Brøset bruker et kognitivt skjema, og har et strukturert opplegg over 15 møter. Programmet er verktøy-orientert (blant annet gule kort), og det er hjemmearbeid mellom samlingene, opplyser de to familierapeutene.

- Barna er uhyre viktig for disse mennene. Blir det snakk om forholdet til barna, sprekker skallet selv hos de tøfeste karene i gruppene. Mange av dem har selv opplevd vold som barn, sier Erik A. Andreassen.

- Barnevernet er viktig for at volden ikke skal fortsette. Vi må ha en dialog mellom familievernet og barnevernet. Vi ønsker ikke at barnevernet skal henlegge saker etter at noen er henvist til oss. De har noen midler som ikke vi har, sier Stein Arild Knudsen.

- Flere menn går både i voksenpsykiatrien og i vår mannsgruppe. Politiet henviser også til oss. Vi har tett kontakt med familievoldskoordinatoren. Det er viktig å gi et tilbud midt i krisen. Vold er et prioritert arbeidsområde.

- Vi har "økt" volden ved familievernet i Sarpsborg fra rundt 7 prosent av sakene i 2002 til 30 prosent nå. Det handler om å spørre og å ha et vidt voldsbegrep. Vold er noe mer enn et knytteneveslag i ansiktet. De fleste barna opplever mye mer av volden enn hva foreldrene tror, og de frykter at det skal ende med drap. De som tar imot henvendelsene må være obs på at "konflikt" kan bety vold, sier Knudsen.

- Det krever ca åtte ganger mer kapasitet ved kontoret å møte familier med voldsproblemer enn såkalte vanlige familier. Vold tar masse kapasitet, sier Andreassen.

- Hva har skjedd siden sist - hvilke erfaringer har dere gjort? innleder Stein Arild Knudsen oppfølgingsmøtet med gruppedeltakerne.

De tre mennene med et aldersspenn på over 30 år, nøler litt. De er alle kraftig bygd, to har tatoveringer. Alle tre lever sammen med en kvinnelig partner. Karene har samlet en sosial status som folk flest: En har jobb som krever høyere utdanning, en annen en trygdemottaker. Frode (27) legger fire mobiltelefoner på bordet foran seg i familievernets møterom. Viggo (35) stirrer litt fraværende i taket. Karene har glemt å ta med seg arbeidsboka fra Brøset. Geir (62) har likevel ikke glemt lærdommen fra sinnemestringsgruppen:

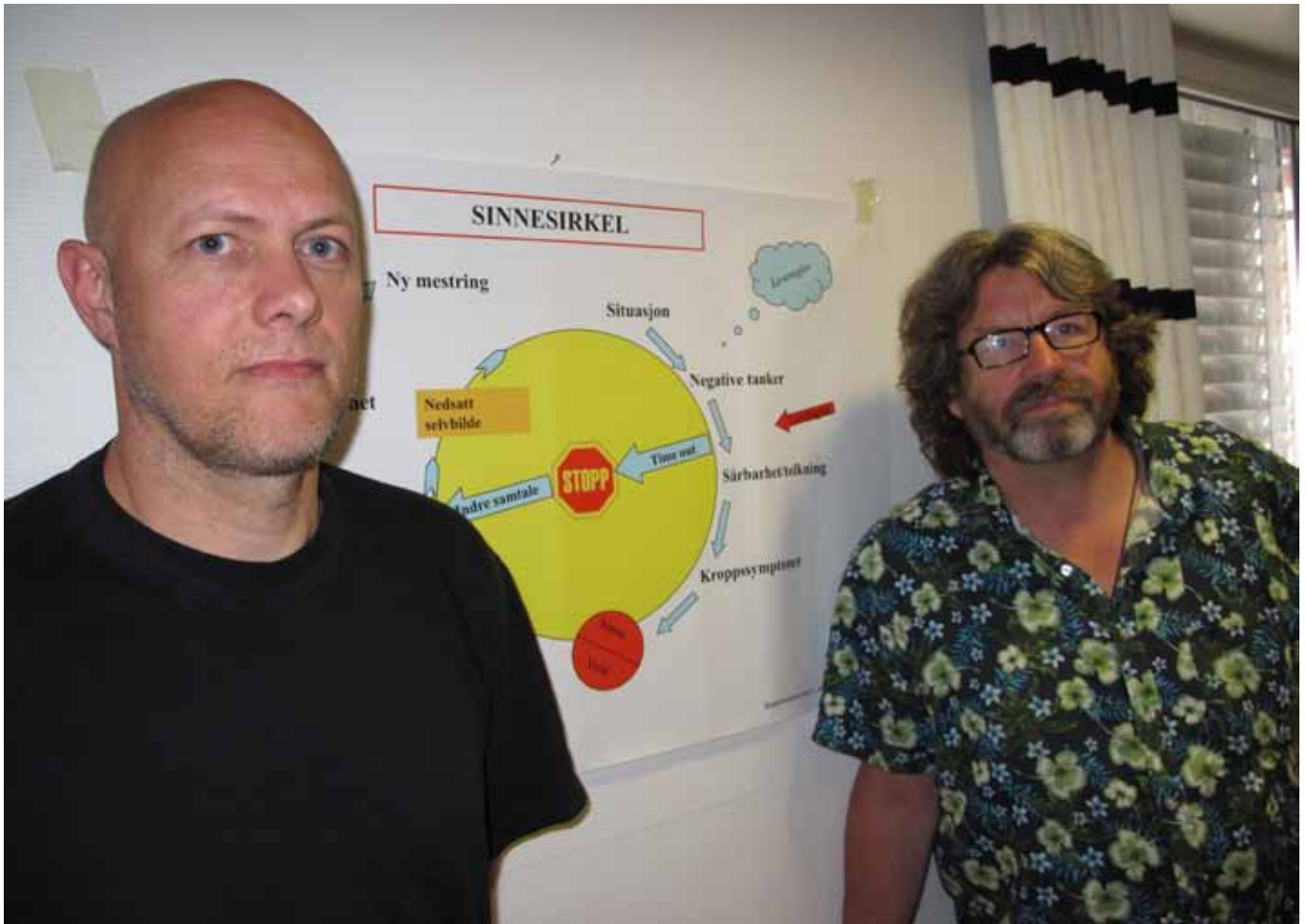
- Jeg har sinnesirkelen på kjøkkenet!

Frode legger til: Sinnesirkelen fungerer i depresjoner. Når du får negative tanker.

Knudsen: Hva trigger såanne tanker?

Frode: Dama ville ikke være med til syden, fordi eksen min hadde skrevet på Facebook at hun også ville til syden. Da ble jeg forbanna!

Knudsen: Og da har du alternativer: Overse, ta timeout!



Erik A. Andreassen og Stein Arild Knudsen (til høyre) ved Familievernkontoret Østfold sør bruker sinnesirkelen fra Brøset i sinnemestringsgruppene for menn.

Frode: Og så er det NAV. Jeg holdt på å gå ned og skjelle dem ut. Men så snakket jeg med mora mi, og så skrev vi et brev i stedet. Et klagebrev til departementet. Og så fikk vi svar!

Knudsen: Du valgte altså å skrive et brev som et alternativ til å skjelle ut eller true noen på NAV-kontoret?

Frode: Ja, og da jeg fikk svar fra departementet i løpet av en uke, fikk jeg nesten sjokk!

Knudsen: Der ser du...!

Andreassen: Da skriver vi dette inn i kolonna for "alternativ handling" på tavlen.

Frode: Men jeg har eksempel til. Vi var i Sverige, bursdan til en slektning av samboern. Det var fest. Plutselig så kastet jeg vodkaflaska i veggen, så rev jeg løs et jernstakitt og kasta det også. Jeg var "Terminator" i hodet! Jeg tror jeg slo ned flere i løpet av kvelden. Jeg våknet opp på et hotell, med store sår på armer og bein. Dagen etter var det bare to øl og ferdig med det!

Knudsen: Ja, du skulle kanskje slutte å drikke? Hva med deg, Geir, hvordan har det gått siden sist?

Geir: Kona er syk. Har hatt noen "følinger", tolket ting feil. Er blitt litt trigget, men takler ting bedre.

Knudsen: Hva er det som har trigget deg?

Geir: Det var en hund som fikk gå oppi sengen, uten at noen reagerte. Når jeg opplever slike triggersituasjoner, blir jeg redd for å bli sint.

Andreassen: Kunne dette ført til noe annet og farligere tidligere?

Geir: Situasjonene oppstår, og tankene og følelsene går hånd i hånd. Det er handlingene som er viktige. Nå prøver jeg å snakke om hva jeg føler for ting. For eksempel den hunden oppi sengen.

Knudsen: Du er blitt flinkere til å lage deg plass.

Geir: Jeg blir "tappet" av negative personer. Jeg sier fra når jeg ikke kan ta imot mer.

Knudsen: Du setter grenser. Ikke for andre, men for deg selv. Uten å krenke. Du er flinkere til å ivareta deg selv. Så var det deg, Viggo?

Viggo: Det føles lenge siden sist. Jeg følte at jeg hadde

kontroll med ting. Men så ble det konflikt med kjæresten. Jeg har mange mil igjen... Vi var på båttur på Vestlandet, hos broren til samboeren. Barna begynte å slåss, og så var det en episode da jeg fjernet sønnen min fra datteren min, på en måte som de andre mente ikke var OK. Jeg skal ha brølt, men jeg husker det ikke.

Geir: Hvorfor gikk ikke samboeren din imellom da barna begynte å bråke?

Knudsen: Hvorfor er det så viktig?

Geir: Kona di skal vel ikke gå og vente på at du gjør en feil?

Viggo: Hun sa sikkert noe, men uten at noe skjedde. Så følte jeg at jeg måtte gripe inn. Jeg husker ikke helt hva som skjedde. Jeg er engstelig for å høre sannheten. Jeg har tatt en tur i "kjelleren", og lurte på om det er like godt at jeg reiser vekk fra familien.

Andreassen: Hva gjorde du, helt konkret?

Viggo: Min erindring er at jeg tok tak i skuldrene til gutten og løftet ham vekk. Ikke hardt, men bestemt.

Frode: Mange av dem rundt oss setter oss på prøve!

Knudsen: Viggo må ta ansvaret for at han grep inn. Det kan ikke kona ta ansvaret for.

Frode: Jeg føler at det er utspekulert.

Andreassen: Begynner du å tvile på din egen vurderingsevne?

Viggo: I helgen satt guttungen og skrek meg rett inn i øret, uten at noe skjedde.

Andreassen: Men de andre rundt deg har hatt en opplevelse av at du brølte under turen?

Knudsen: Det er OK å bli kjent med noen grenser for stemmebruk.

Viggo: Svogeren min, som først ikke ville tro at jeg kan være sånn som samboeren min sier jeg kan være, fikk sjokk under båtturen. Jeg gikk kanskje helt amok?

Geir: Vi må lage oss noen leveregler og bruke timeout.

Knudsen: Hva er ditt problem akkurat nå?

Viggo: Jeg mangler dømmekraft. Jeg tør ikke høre sannheten.

Knudsen: Hva ville skjedd om du fikk høre sannheten?

Viggo: Jeg er mest redd for å høre noe jeg ikke ville like.

Knudsen: Er det at hun kunne slippe ut av sekken at hun ikke vil leve meg deg mer?

Viggo: Ja

Knudsen: Men dere lever fortsatt sammen. Kan du ikke bare spørre henne?

Viggo: Jeg har vurdert om det er best for ungene at jeg stikker.

----- Pause -----

Andreassen: Vi får velge ut en av situasjonene, som vi kan gå videre på. Kan vi ta deg, Viggo?

Viggo: Men det var tre andre voksne til stede, og jeg vet ikke helt hva som skjedde.

Knudsen: Vi tar din versjon.

Viggo: OK. Dette var tredje kvelden vi var på en lang båttur, og ungene var overtrette og kranglete. Jeg hadde sagt fra etter de andre turene, at vi ikke skulle være borte så lenge, fordi barna trengte å legge seg til vanlig tid. Men de andre ville ikke høre på meg. Samboeren min oppfører seg som lillesøsteren til broren sin når vi er der borte. De bestemmer alt. Jeg sa fra igjen før vi dro.

Andreassen: Du var redd for at båtturen skulle gå skeis. Kona og svogeren din hadde gjort en avtale over hodet ditt. Hva følte du?

Viggo: Grinete unger, guttungen utagerende. Jeg måtte stoppe ham!

Andreassen: Hvor mye tror du grinete unger trigger deg, prosent?

Viggo: 100 prosent!

Andreassen: Hvilke følelser fikk du før den siste båtturen?

Viggo: Jeg følte at kona bestemmer, at jeg ikke har noe jeg skulle ha sagt. Jeg var oppgitt og overkjørt. Følelse i prosent: 100 før båtturen startet.

Andreassen: Hva skjedde?

Viggo: De to største kranglet. Gutten slo storesøster med redningsvesten.

Frode: Det var hans skrik om at han ville hjem.

Andreassen: Hva gjør du?

Viggo: Jeg tror at kona prøvde å snakke til ham.

Andreassen: Hvor høyt oppe var du da dette skjedde?

Viggo: Følelsen av avmakt var stigende. Frustrasjons-



nivået var høyt. Jeg sa først klar fra at han skulle holde opp. Så reiste jeg meg og grep gutten.

Andreassen: Det er mange måter å reise seg på (demonstrerer ved å reise seg sakte og deretter raskt, slik at stolen velter).

Viggo: De andre mente jeg hadde brå bevegelser og brøling.

Andreassen: Kunne du sagt klarere fra på forhånd? Du kom ikke helt ut. Du kom vel bare med små hint og håpet nesten på tankelesing. Hva kunne du gjort annerledes?

Viggo: Jeg kunne ha latt være å bli med på båtturen. Men noe av poenget med reisen var jo å være sammen med familien.

Andreassen: Hvilke tanker kunne vært mer konstruktive?

Knudsen: Hva med å tenke: Jeg vet best. Jeg tar styringen? Du kunne spurt kona: Hvordan kan vi unngå at denne turen blir for lang for ungene? Du ville gjerne være proaktiv på etterskudd.

Viggo: Jeg kunne sagt tydeligere fra, og ikke latt meg overkjøre.

Geir: Dere kunne planlagt turen annerledes. Du må bli flink til å snakke for deg selv.

Frode: Hadde du blitt hjemme, hadde du bare bekreftet at det var de andre som hadde makten. Jo mer du sier, jo

mer hadde de andre å ta deg for.

Knudsen: Nå får du negative tanker. Dere burde avtalt hva som skulle skje før dere dro. Prat om det!

Geir: Jeg hadde følt det på samme måten om det var meg, ville følt meg forbigått.

Knudsen: *Vi er enige om at det er viktig å være proaktiv.*

Andreassen: *Og at det går an å finne konstruktive alternativer.*

**Alle brukernavn og detaljer i saken er anonymisert*

Sinnemestring også for kvinner

Familievernkontoret i Alta vil fra høsten 2010 tilby sinnemestringskurs etter Brøset-modellen også til kvinner.

Intervju og opptak til kvinnegruppen var i gang før sommerferien. Tilbudet er åpent for kvinner fra hele Finnmark.

Familievernkontoret har i vinterhalvåret hatt fem menn fra Vest-Finnmark på sinnemestringskurs. Tilbakemeldingene var gode fra deltakerne, skriver Finnmark Dagblad.

Vest-Agder: Fra "Husbråk" til samarbeid mot familievold



Fra "husbråk" til familievold: Gunhild Gjedrem Spikkeland (bildet) ved Familiekontoret i Vest-Agder har i løpet av et par tiår opplevd en utvikling fra taushet til åpenhet omkring familievold. Et tverrfaglig prosjekt rettet mot seksuelle overgrep mot barn (*Tvers*), dannet fra tidlig på 1990-tallet grunnlag for et bredt samarbeid omkring familievold på Sørlandet.

- Hadde det ikke vært for *Tvers*, ville vi ikke lyktes så godt med samarbeidet mot vold i fortsettelsen. Nå arbeider vi godt sammen med RVTS Sør*, ATV*, ABUP* og voksenpsykiatrien, politiet og barnevernet, sier klinisk sosionom Gunhild Spikkeland. Hennes tidligere kollega, Heine Steinkopf, psykologspesialist ved RVTS Sør, fastslår at dette første samarbeidsprosjektet fortsatt eksisterer. I de seinere årene er tilbudet utvidet også til å dekke ordinær familievold, litt avhengig av hvor brukerne er i prosessen.

Det var i 2002 at Familiekontoret i Kristiansand for alvor tok opp arbeidet med familievold.

- Psykiatrisk sykepleier Ragnhild Leite, som hadde bakgrunn fra en sterkavdeling ved psykiatrisk sykehus, arbeidet da ved vårt kontor. Hun spurte helt naturlig om vold, noe vi andre ikke hadde gjort til da. For eksempel: Hvor langt går det når dere begynner å krangle? Det ble opprettet et eget familievoldsteam ved kontoret i 2002.

- Jeg tror det er mange forklaringer på at på at det tidligere ikke var fokus på familievold. Sakene kommer som regel inn som kommunikasjonsproblemer. Men blir volden først fanget opp, føles det som en lettelse for dem det gjelder. Temaet er tabu-belagt. For kvinnene er det ofte en skam å snakke om det. Men blir de spurt direkte, er det mye lettere å fortelle om det som er skambelagt. Det er heller ikke så lett for terapeuten å spørre om vold, når det ikke finnes et behandlingstilbud, sier Spikkeland.

Nå kan Familiekontoret i Vest-Agder dra nytte av flere tverretatlige behandlingstilbud (se egen sak): *Tvers* for familier med seksuell overgrepssproblematikk, flerfamiliegrupper for barn og trygg forelder, prosjektet *Tidlig intervensjon ved familievold*. Etter opplæring av sinnemestrings-terapeuter blir det gruppetilbud til flere målgrupper (menn, kvinner, ungdom og tverr-kulturelle). I tillegg driver kontoret kvinnegrupper for kvinner som har vært utsatt for vold i parforholdet.

- Kvinnegruppene har vært en spennende erfaring. Gruppeterapi fungerer ganske annerledes enn individualterapi. Mange voldsutsatte kvinner har stor nytte av å møte andre i samme situasjon. Vi hadde en godt voksen dame som for lenge siden hadde brutt ut av et voldelig forhold. Hun hadde slitt med angst og vært pasient i psykiatrien i lang tid, uten virkning. Erfaringene fra kvinnegruppen gjorde at angsten slapp taket i henne. Politiet har vært veldig på servicesiden - flere av kvinnene har blitt positivt overrasket over at politiet har sett så alvorlig på sakene deres.

Familiekontoret i Kristiansand har hatt gruppetilbud for menn med voldsproblemer i samarbeid med Sørlandet sykehus, men ikke terapi for par med voldsproblemer (se egne saker med familiekontorene Østensjø og Østfold sør).

- Menn med voldsproblemer henviser vi nå i stor grad til ATV. Når vi avdekker vold i parforholdet, gir vi tilbud om individuelle samtaler. ATV har vært tydelige på at det ikke bør foregå familieterapi når det er snakk om vold, sier Gunhild Spikkeland.

Psykiatrisk sykepleier Ragnhild Leite, nå tilknyttet RVTS Sør, kommenterer dette slik:

- Både Østensjø familiekontor og Familiekontoret i Vest-Agder var med i prosjektet *Barn som lever med vold i familien*, men kontorene valgte ulike fordypninger. Østensjø valgte Vetere-modellen (parterapi i voldssaker, red. anm.), mens kontoret i Kristiansand valgte gruppetilbud for barnet og den trygge forelderen og andre grupper. Alle har null-toleranse for vold. Den videre metoden avhenger av ressurser - hvor mye tid kontoret har til å jobbe videre med familien. Ofte blir man slitt mellom kravet til produksjon og kvalitet. Utvikling av nye metoder tar tid og ressurser.

Familiekontoret i Vest-Agder hentet bistand fra en rekke sentrale fagpersoner for å komme videre med volds-



Eksperter på vold i nære relasjoner: Psykologspesialist Heine Steinkopf, RVTS Sør og ABUP, tidligere familiekontoret, psykiatrisk sykepleier Ragnhild Leite, RVTS Sør, tidligere familiekontoret, psykiatrisk sykepleier Vigdis Flagtvædt Jensen, Sørlandet sykehus HF, ABUP (Avdeling for barn og unges psykiske helse), Kristiansand

arbeidet. Viktig i oppstarten, var forskning som viste at skadene på barn ved å være vitne til vold mellom foreldrene, er like store som om de selv var utsatt for volden. Psykolog Per Isdal (nestleder i Stiftelsen Alternativ til vold) bidro i kompetansearbeidet. Psykolog Solveig Karin Bø Vatnar ga inspirasjon til å opprette grupper for voldsutsatte kvinner fra 2002. Hun intervjuet også flere kvinner ved kontoret til doktorgradsarbeidet om "An Interactional Perspective on Help-Seeking Women Subject to Intimate Partner Violence".

Kontoret fikk i forbindelse med prosjektet Barn som lever med vold i familien (2004-2006) tilført mye kompetanse på dette området i form av veiledning og kursing. Prosjektet inspirerte til opprettelse av en barne- og familiegruppe. Det ble også opprettet et samarbeidsprosjekt mellom familievernet, barnevernsvakten og politiet omkring familievold, kontroll, terapi eller begge deler?. Barnevernet rykket ut sammen med politiet i saker med vold, der det var barn på vedkommende adresse, mens familievernet ryddet plass til en hastetime hver uke for å følge opp disse kritesakene. Målet var raskt terapeutisk hjelp når familievold ble avdekket. Familievernet drar fortsatt nytte av dette avsluttede samarbeidsprosjektet, som nå følges opp med prosjektet Tidlig intervensjon ved familievold (se egen sak).

- Da RVTS Sør ble opprettet for tre år siden, ble senteret en viktig støttespiller for kontoret.

- RVTS er en kunnskapsformidler, som holder oss oppdatert på fagfeltet. Vi har blant annet hatt kurs i sekundærtraumatisering – om hvordan terapeuter selv kan unngå å bli traumatisert av jobben, sier Gunhild Spikkeland.

* Hvem er hva?

RVTS er Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. RVTS skal tilby hjelpere på alle nivåer kunnskaps- og kompetanseutvikling, råd og veiledning og etbalere faglige nettverk. RVTS Sør dekker Buskerud, Vestfold, Telemark og Agder-fylkene, og er et samarbeidsprosjekt mellom Barne- ungdoms- og familieetaten, region sør og Helse Sør-Øst RHF.

Alternativ til vold (ATV) er en privat stiftelse med finansiering både fra det offentlige (stat/kommune), fond og private givere. ATV startet i 1987, da som det første behandlingstilbudet i Europa til menn som har volds- eller aggresjonsproblemer mot samlivspartner. ATV er nå et behandlings- og kompetansesenter på vold, med særlig vekt på vold i nære relasjoner.

ABUP er Avdeling for barn og unges psykiske helse, Sørlandet sykehus HF, Kristiansand.

Gruppetilbud for barn og ”trygg forelder”

Familiekontoret i Vest-Agder og ABUP ved Sørlandet sykehus samarbeider om en barn- og foreldre-gruppe for å følge opp barn som har opplevd familievold. Uro og konsentrasjonsvansker hos barn kan skyldes konflikter og vold i familien.

- Det er skadelig for barn både å bli utsatt for vold og å være vitne til vold i familien. Ofte har dette bare blitt dysset ned. Forskning har vist at det er viktig å sette ord på vonde opplevelser. Det gjør vi i disse gruppene med barn og ”den trygge foreldren”, sier psykiatrisk sykepleier Vigdis Flagtvedt Jensen ved ABUP i Kristiansand.

Opplegget består av ukentlige gruppesamlinger i ca 15 uker. Det er fokus på lek, rollespill og kreative aktiviteter. Deltakerne deler tanker og opplevelser med andre med liknende erfaringer. Samhandlingen mellom barn og voksne blir styrket, og gruppedeltakerne kommer ut av offerrollen (fyldigere omtale i Fokus 4/2007).

- Vi har et formøte med foreldrene, slik at dette blir et felles prosjekt. Foreldrene er medansvarlige i gruppen. Etter oppstart er gruppen lukket, sier Vigdis Jensen. Barna er i alderen 7-16 år. Aldersforskjell har ikke bydd på problemer. Det er som regel søskenpar i hver gruppe.

Det kan være en utfordring for tilbud av dette slaget at den voldelige forelderen, oftest faren, må gi tillatelse til at barnet deltar i gruppetilbudet.

- Selv om den voldelige parten kan være skeptisk, har vi faktisk fått dette til hver gang. Det er veldig viktig av hensyn til barna å få et samtykke, sier Jensen. En endring i Pasientrettighetsloven åpner for at barnet kan delta i hjelpetilbud uten en forelders samtykke, hvis tilbudet blir ansett som nødvendig av kvalifisert helsepersonell.

Vigdis Jensen og psykologspesialist Hene Steinkopf ved RVTS Sør (tidligere ansatt ved Familiekontoret i Vest-Agder) utelukker ikke at det går mange ”ADHD-barn” rundt i landet, som egentlig er ”urolige” fordi det er konflikter i familien.

- Det er ikke ADHD alt som rører seg! Mange foreldre presenterer en ADHD-problematikk for hjelpeapparatet når det egentlig handler om andre ting. Vi kan ikke forvente at foreldre skal vite hvordan vold og konflikter påvirker barnas oppmerksomhet og uro. Det er viktig med omfattende og gode utredninger som også tar hensyn til

familieproblematikk og vurderer denne, når det kommer til ADHD, sier Jensen.

- For å sitere Per Isdal: Ritalin er en dårlig medisin mot familievold, legger Steinkopf til.

Han mener at det er et problem at mange kvinner er med på å dekke over vold som de selv og barna blir utsatt for.

- Jeg blir ikke utsatt for vold, bare slengt i veggen og brent med sigaretter. Omtrent slik kan enkelte kvinner fremstille situasjonen. Når det først kommer til åpenhet, kan det være vondt å erkjenne at familievolden også har gått ut over barnet, sier Heine Steinkopf.

Vigdis Jensen oppsummerer med disse overskriftene for barn-forelder-gruppene:

- Følelsesbevissthet – opptatt av følelser
- Nyskrive historien om seg selv
- Framtid – etablering av håp
- Hva er vold?
- Rollespill – aha-opplevelser – kreativ metode

Tidlig intervensjon ved familievold

Bidrar ”tvang” i terapisisituasjonen til økt motivasjon for endring av voldsatferd, eller kan økt kontroll og rask respons fra politi og hjelpeapparat faktisk bidra til å hemme endringsprosesser?

Dette er en sentral problemstilling i prosjektet Tidlig intervensjon ved familievold. Samarbeid mellom politi, barnevern og terapiinstanser. RVTS Sør leder dette arbeidet fram til sommeren 2011. Prosjektet bygger på Justisdepartementets handlingsplan mot vold i nære relasjoner, og kan sees som en oppfølger til prosjektet

Kontroll, terapi eller begge deler? i Kristiansand 2005-2006 (omtalt i Fokus 4/2006).

- Når folk blir tatt på "fersken" i en voldssak, har de trolig større motivasjon for å motta hjelp. Når politiet har skrevet rapport, er det ikke så lett å bortforklare det som har skjedd. Det "frivillige" hjelpetilbudet skal spille på lag med dem som kan sette makt bak kravene, barnevern og politi, sier Heine Steinkopf.

Den primære målgruppen for prosjektet Tidlig intervensjon er barn i Kristiansand kommune som utsettes for familievold, både direkte og som vitne til vold i familien. Prosjektet retter seg mot de såkalte "blålyssakene", saker som blir oppdaget gjennom melding til politiet, enten via utrykning eller ordinær anmeldelse. Saker som meldes til barnevernstjenesten kan inkluderes bare hvis barnevernet selv melder saken til politiet.

Tiltakskjeden for familier som inkluderes i prosjektet ser enkelt beskrevet slik ut: Politiet får melding om vold i et hjem. Rutinemessig sjekkes det om det er barn under 18 år på den aktuelle adressen. I tilfelle, kontaktes barnevernsvakten, som deltar på utrykningen. Hvis barnevernsvakten ikke deltar på stedet, får de kjennskap til saken gjennom politiloggen neste morgen.

- Det er et viktig formål med prosjektet å få dette samarbeidet mellom politi og barnevern til å fungere godt, sier Steinkopf.

Barnevernsvakten har samtale med familien og informerer om hjelpetilbudet gjennom prosjektet, for eksempel familiekontoret, som har en maksimal ventetid på en uke i disse sakene. Samtidig informeres det om at barnevernet også starter en ordinær undersøkelsessak. Hvis familien ikke samarbeider med den aktuelle hjelpeinstansen, får barnevernet melding om dette. - Det er snakk om "frivillig tvang", sier Heine Steinkopf.

Barnevernet er uansett deltaker i den terapeutiske prosessen, gjennom Tidlig intervensjons-teamet i prosjektet.

- Familievernet har en plassering i systemet som gjør at de kunne vært mer av et knutepunkt enn de er, for eksempel i forbindelse med vold. De har kompetanse, godt omdømme og lav terskel. Dette må ha noe mer ressurser å gjøre. Det er viktig at familievernet får drive med mer enn bare mekling. Det er synd at ressursene deres er så knappe, sier Heine Steinkopf i RVTS Sør.

Sinnemestrings-terapeuter

Spesialutdannede terapeuter skal hjelpe sinte menn. Avdeling Brøset ved St. Olavs Hospital i Trondheim har utviklet et sinnemestringsprogram (Brøset-modellen). Regjeringen har bestemt at modellen skal implementeres over hele landet. RVTS Sør gjør dette i sine fem fylker, gjennom familievernet.

Hittil er det utdannet 24 sinnemestrings-terapeuter i regionen. Familievernkontorene som får dette utdanningstilbudet for sine ansatte, må forplikte seg til å drive sinnemestringsgrupper i sitt distrikt.

- Alle kontorer som har vært med har hatt sinnemestringsgrupper, og de skal fortsette med slike grupper, sier Ragnhild Leite. RVTS Sør tar opp med et nytt kull sinnemestringsstudenter i januar 2011. Utdanningen gir 30 studiepoeng hvis en tar eksamen som arrangeres av Høgskolen i Sogn og Fjordane.

Målet for sinnemestring er å lære deltakerne i gruppen teknikker de kan bruke til å mestre og kontrollere sin aggressive atferd. Deltakernes holdninger og negative atferd skal endres. Det er videre en målsetting å ansvarliggjøre deltakeren for sine voldelige handlinger og finne andre måter å forholde seg til sinne på. Deltakeren skal lære å vise sine ønsker og behov på en sosialt akseptabel måte, i følge nettsiden til St. Olavs hospital, avdeling Brøset.

Sinnemestringsgruppen i Sarpsborg (se egen sak) er et resultat av opplæring i Brøset-modellen.

Hvordan avdekke vold?

Et par som sliter med voldsproblemer, kommer ikke til familievernkontoret på grunn av volden. De har ofte "kommunikasjonsproblemer". Østensjø familiekontor i Oslo tilbyr terapi for par med voldsproblemer. I denne artikkelen gjengir vi eksempler på hvordan terapeutene ved Østensjø avdekker vold og hjelper paret med en sikkerhetsplan, før terapien kan starte.

- Hvis noen for eksempel sier "Det kan gå en kule varmt", går vi ikke videre før vi vet hva dette dreier seg om. Tidligere var det ikke vanlig å "pakke ut" volden. I stedet hoppet man over til temaet for kranglingen, sier Jannicke Walter Tindberg. Hun utgjør sammen med fire kolleger kontorets voldsgruppe. Med noen variasjoner er halvparten av kontorets terapeuter engasjert i dette arbeidet.

- Dette har blitt en del av vår tenkning på lik linje med annen jobbing. Andre terapeuter på kontoret jobber også med voldssaker, men inviterer da en fra gruppa inn som den andre terapeuten i saken, sier Tindberg.

Østensjø-modellen består grovt skissert av disse delene:

- Avdekking av vold
- Bruk av co-terapeut
- Hva med barna?
- Sikkerhetsplan
- Opphevelse av taushetsplikt
- Bruke stabil 3 (barnevern, familiemedlem)
- Terapi

(For fyldigere omtale, se Fokus på familien 4/2007)

Familie terapeut Jon Middelborg forklarer bakgrunnen: - Vi bygger på Vetere-modellen som ble utviklet av Arlene Vetere og Jan Cooper for ca ti år siden i England. Metoden er meg bekjent ikke benyttet utenfor England av andre enn oss.

- Mange oppfatter det som kontroversielt å drive parterapi ved vold. ATV advarer for eksempel mot dette?

- Vi må huske at familievernet er et lavterskeltilbud, og bestillingen fra brukerne gjelder sjelden vold. Det er noe helt annet hos ATV. Dit går man bare med et uttalt voldsproblem. Grunnen til at vi gjør dette, er de klare eksklusjonskriteriene. Vi skiller ut den patriarkalske volden, som også vi mener at ikke skal behandles i parterapi. Siden vold er et følsomt tema som vekker mye frykt og avsky, kan det bli vanskelig å argumentere for å skille mellom ulike voldsutøvere, "vold er vold uansett".

- Familievernkontoret møter par. Vi har en tilnærming der vi tror det trygt å møtes sammen på familievernkontoret. I tilfeller der vi tenker at noe er farlig, kan vi skille partene og ha separate timer. Det reduserer voldsutøvers

mulighet til å manipulere, sier Middelborgs kollega Grete Lilledalen. Østensjø-modellen legger også stor vekt på sikring og omsorg for barna.

Østensjø familiekontor har fra 2007 og til våren 2010 registrert 89 kliniske saker der voldsmodellen ble benyttet - enten i sin helhet eller elementer av tenkningen. Sakene var ikke bare parsaker. Kontoret bruker elementer av modellen også med individualklienter og i samværssaker.

- Dere bruker to terapeuter i arbeidet med voldsmodellen. Dette tar mye ressurser?

- Vi forsøker alltid å være to terapeuter i sakene. Når vi starter arbeidet etter modellen ønsker vi alltid å ha noen samtaler ganske tett. Det bør helst ikke gå mer enn et par uker mellom samtaleene i begynnelsen. Dette fordi par lett kan forplikte seg til å ikke bruke vold på kort sikt, mens det etter flere uker og måneder blir vanskeligere å bare "ta seg sammen" uten å ha noen konkrete alternativer. De trenger derfor rask hjelp til å lage en god sikkerhetsplan, slik at de har handlingsalternativer også over tid. Vi holder også kontakten med familien lengre enn vi pleier med andre par vi arbeider med. I tillegg er det ofte snakk om samarbeid med andre instanser og med flere personer i klientens nettverk. Alt i alt gjør dette at modellen er mer ressurskrevende enn hva som er vanlig på et familiekontor, sier Jannicke Walter Tindberg.

- I tillegg bruker dere en stabil tredjeperson (stabil 3)?

- Dette er et viktig ledd i sikkerhetsarbeidet rundt familien. Et slikt "terapeutisk triangel" gir et tredje perspektiv, som enten samstemmer med familiens syn og historie, eller utfordrer den. Denne tredje parten kan være fra barnevernet eller en person i familiens nettverk. Vi har brukt både svigermor og familievenner. Det kan være vanskelig å få til en stabil 3 som ikke er barnevernet, men det er ønskelig, sier Jon Middelborg. Stabil 3 inviteres inn til hvert tredje til femte møte.

- Vi begynner ikke på parets egen bestilling før vi er sikre på at volden har opphørt. En time som har avdekket vold, ender alltid med å lage en sikkerhetsplan, slik at det er trygt til neste time. Den neste timen foregår med to terapeuter. Det er viktig at voldsutøveren får beholde sin verdighet, på en ikke-dømmende måte. Vi skal ta avstand fra handlingen, ikke personen. Dette går på hold-



Gir parterapi til par med voldsproblemer: Jannicke Walter Tindberg, Jon Middelborg og Grete Lilledalen ved Østensjø familiekontor.

ning til mennesker, men har også en faglig begrunnelse: Folk vil bli forstått, møtt, ellers kommer de ikke igjen, sier Jon Middelborg.

Eksempel på avdekking av vold

Terapeut (T): Jeg får ønske dere velkommen, Stein og Trine. Det gikk greit å finne fram og sånt?

Stein (S) og Trine (Tr): Ja.

T: Det jeg vet fra dere ringte, er at dere har kommunikasjonsproblemer. Dere har Arild på ni og Lise på 13 år. Jeg får nesten begynne å høre med deg, Trine, hva innebærer det at dere har kommunikasjonsproblemer?

Tr: Vi har vært gift i mange år, og i de siste årene har det blitt vanskeligere å kommunisere, det synes jeg. Og vi krangler en del.

T: Hva vil det si at dere krangler. Hvordan arter det seg?

Tr: Vi kan krangle om forskjellige ting. Det kan være små ting og store ting også. Men det er uforutsigbart.

T: Hva dere krangler om, eller hvordan dere krangler?

Tr: Ja, hva vi krangler om og hvordan det blir. Det blir så ukontrollert.

T: Kranglingen blir ukontrollert?

Tr: Hmm...

T: Kan du si noe mer om det, sånn at jeg skjønner hva det innebærer?

Tr: Ja, vi blir ganske uvenner. Og veldig sinte på hverandre.

T: Begge to blir veldig sinte?

Tr: Ja, jeg synes at Stein er...han kan bli veldig sint.

T: Han blir veldig sint. Du blir ikke så sint, eller? Stein blir veldig sint?

Tr: Ja, jeg føler at jeg ikke blir så sint som han. Jeg er ikke sint på den måten.

T: Stein blir sint på en annen måte enn deg. Få høre med deg Stein, vet du hvordan du blir sint på en annen måte enn Trine blir?

S: Ja, jeg vet det.

T: Du blir sint på en annen måte?

S: Ja, jeg blir sint på en annen måte. Jeg blir ikke sint på samme måten.

T: Nei. Hvordan blir du sint da?

S: Det kan være forskjellig, litt avhengig av hvor langt det går. Til vanlig så prøver jeg bare å gå.

T: Når dere begynner å krangle så prøver du å gå?

S: Ja, som oftest prøver jeg å gå. Men så får jeg ikke lov. Og da blir jeg sint.

T: Og hvordan blir du sint da? Bare sånn at jeg klarer å få et bilde av hvordan det ser ut når dere krangler hjemme.

S: Jeg prøver å komme meg unna. Og så er jeg jo sint da.

T: Og så klarer du ikke å komme deg unna?

S: Nei, og da prøver jeg å gi beskjed: Unna, gå vekk! (Dytter fra seg med hendene mens han snakker.) Men det er ingen ting som får henne vekk. Det går ikke. Så var det nå i forrige uke, da ble jeg veldig, veldig sint. Og det er det Trine tenker på nå, det er jeg helt sikker på. Og da ble

det til at jeg tok borti Trine. Det skulle jeg ikke ha gjort.

T: Nei, men bare sånn at jeg skjønner dette her: Forrige uke så skjedde det tydeligvis en spesiell hendelse. Du blir veldig sint, og du tar borti Trine. Hva betyr det?

S: Det er sånn at jeg prøver å holde henne unna. Og da tar jeg i kroppen, og holder fast i kroppen.

T: Så du går fysisk og tar tak i Trine. Hvor tar du fysisk tak i Trine?

S: Det er jo i øvre...rundt halsregionen, tenker jeg...

T: Så du tar kvelertak på henne?

S: Jeg tar tak for å holde fast og få henne unna.

T: Men i halsen?

S: Nå sist så ble det sånn.

T: Nå sist gang. Men det hender en del ganger at du tar tak i Trine, og tar tak forskjellige steder på kroppen, også i halsen, som kan oppleves som et kvelertak fra Trine sin side?

S: Det har skjedd en gang med halsen. (Trine tørker tårer.)

T: Det kan se ut som om Trine synes dette har vært en alvorlig hendelse. Jeg vet ikke hva du tenker?

S: Det skulle ikke ha skjedd.

T: Nei, det skulle ikke ha skjedd, men det skjedde.

S: Det var alvorlig. Det var veldig alvorlig.

T: Ja, fordi du tok tak i halsen hennes. Men dere har også kranglet sånn tidligere, sånn at det har vært fysisk?

S: Ja.



T: Så når dere krangler om forskjellige typer ting, som dere ikke helt vet hva er, prøver du å gå unna. Trine kan kanskje noen ganger følge litt etter. Du blir mer og mer sint. Til slutt så eskalerer det over til å bli vold.

S: Ja.

T: Hvis man tar kvelertak på noen, så er jo det vold. Det er faktisk ganske farlig.

S: Ja.

T: Hvis du tar tak i halsen, kan det være flaks eller uflaks hvordan det går, rett og slett.

S: Jeg opplevde at det aldri var sånn farlig, men det kunne ikke Trine vite.

T: Nei, hun kunne ikke vite det. Men det kunne for så vidt ikke du heller. For det er sånn at hvis du presse på hovedpulsårene i halsen, så kan faktisk det gå galt. Det er medisinsk sett farlig.

S: Ja.

T: Ja, dere krangler sånn at det blir vold ut av det. Kjenner du igjen beskrivelsen, Trine?

Tr: (Nikker.)

Eksempel på sikkerhetsplan

Terapeut 1 (to terapeuter til stede):

Vi må lage en slags sikkerhetsplan. Nå har det jo ikke skjedd noe vold siden sist gang. Men vi må være trygge på at det ikke skjer noe til neste gang, heller. Jeg hører at det er noen mønstre dere har. Stein, du er ansvarlig for dine handlinger, og Trine er ansvarlig for sine handlinger. For at det ikke skal komme til slike voldsepisoder, så blir det veldig viktig at vi får lagd en slags kontrakt på hvordan dere kan krangle til neste gang, slik at vi er trygge på at det ikke skal komme til nye episoder. Jeg vet ikke hvordan du tenker, Stein, hvordan du kan unngå at det kommer til sånne episoder en gang til. Har du noen forslag?

S: Til noe jeg skal gjøre?

T: Ja, til hva du kan gjøre for å forhindre slike episoder.

S: Det må bli at jeg må kunne gå bort.

T: Du må kunne gå bort, ja. Er det da sånn at hvis Trine spør deg om å gjøre noe, så kan du bare gå bort, eller er det hvis det skjer noe mer enn som så?

S: Hvis Trine tar opp ting som det fort kan bli krangel av, og jeg begynner på føle meg innestengt eller presset, og jeg merker at nå kan det fort bli en sånn krangel som det pleier å bli, at jeg da kan gå bort slik at den krangelen kan slutte.

T: Din strategi er å gå bort fra Trine, slik at du ikke blir hengende i det. Samtidig tenker jeg at det er en grunn til at Trine har lyst til å snakke med deg om disse tingene. Du kan ta opp igjen disse temaene når settingen er annerledes og du har fått roet deg. Ellers så kan man jo gjøre dette alltid, så slipper man å snakke om noe. Og det blir kanskje ikke helt det Trine ønsker. Jeg tenker at du må kunne følge den strategien at du kan forlate stedet, men du må også ta ansvar for å ta opp igjen temaet for å kunne snakke om det. Høres det greit ut?

S: Ja.

T: Så er spørsmålet til deg, Trine, hvis Stein går, hva skjer da med deg?

Tr: Jeg føler at det aldri er noe godt tidspunkt som passer for ham å ta opp ting. Så jeg bruker den tiden jeg har. Hvis han forsvinner fra samtalen, så følger jeg etter ham.

T: Jeg hører at det er det som har vært mønsteret ditt. Kan det tenkes at det faktisk er kjempefarlig? Jeg tenker at det er flaks at du ikke brakk nakken på soverommet. Det er farlig å følge etter. Hvis Stein forsøker å hindre at det skal komme til en krangel, så må du også slutte å følge etter. Så får Stein i etterkant ta opp igjen temaet. Nå sier jeg ikke at det er veldig lett. Men problemet er at det er så vidt farlig å følge etter, så det kan du faktisk ikke gjøre så lenge dere bor sammen og ønsker å gjøre det. Du kan faktisk bli drept. Og noen steder kan man ikke krangle på. Kjøkkenet er et sånt sted. For hvis det blir veldig høyt emosjonelt trykk, så er det kniver og annet rart der. Skal dere krangle, må dere gå et annet sted enn på kjøkkenet. Det kan for eksempel være sånn at hvis Stein ønsker å gå på badet og være for seg selv, kan ikke du stå i veien og sperre han inne. For det blir farlig. Noen sånne ting må vi faktisk bli enige om at ikke kan skje. Og det er ikke fordi jeg tror at Stein vil ta kniven og drepe deg, men fordi vi erfaringsmessig vet at det er farlig å krangle på de områdene. Og noen ganger er det bare snakk om flaks eller uflaks om det går ordentlig galt eller ikke.

Tr: Så jeg må fortsette med ikke å komme med noen krav, ikke gi uttrykk for noen ønsker?

T: Det er ikke helt det jeg sier, Trine. Du må kunne ha dine ønsker og dine krav. Men når det begynner å bli krangling, så tenker jeg at det er for farlig å ta det. Enten må vi ta det opp her, eller så har Stein et ansvar for å

bringe opp igjen temaet når han er rolig. Det er ikke det at dere aldri skal snakke sammen. Men slik ståa er nå, er vi avhengig av å vite at det er trygt hos dere. Både for dere, men også for barna. Og dere kan ikke krangle på kjøkkenet eller på toppen av trappa, for eksempel. Der et det bare å gjøre sånn (dyttebevegelse), så ligger kona di med knekt nakke i bånn. Så dramatisk kan det faktisk bli. Så hører jeg på deg, Stein, at du har aldri hatt den intensjonen å skade Trine. Da tenker jeg at det er veldig viktig å overholde planen, slik at dette blir stoppet. På toppen av trappa og på kjøkkenet er det ikke lov å krangle. Du må respektere Stein, Trine, hvis han trekker seg og går ut. Og Stein har et ansvar for å ta opp igjen samtalen, når han har roet seg ned. Høres det greit ut som en plan?

Stein: Ja

Tr (nøler): Ja.

T: Du er litt tvilende, Trine?

Tr: Jeg håper bare at det ikke er sånn for lenge.

T: Nei, forhåpentligvis kommer vi litt videre. Men slik ståa er nå, så tenker jeg at vi faktisk må være trygge på at det kan fungere hjemme hos dere. Derfor må vi være såpass strenge på dette, akkurat nå. Det er for deres og barna deres sin sikkerhet jeg sier det.

S: Hvis jeg kan trekke meg unna, og ikke bli stoppet, så mener jeg at da er mye av problemet egentlig løst.

T: Men du har også ansvaret for å ta opp igjen temaene i etterkant, når du er roligere.

S: Ja.

Eksemplene er hentet fra en DVD som er utviklet ved Østensjø familiekontor.



- Spør alle om vold

Terapeutene ved Familievernkontoret i Bodø spør alle brukere om det vold inne i bilde ved problemer i parforhold. I rundt 10 prosent av sakene er vold et hovedtema. I dobbelt så mange saker er vold en del av en større problemstilling. En registrering i 2006 viste at vold var tema i 116 saker. Til sammenligning var samme tema tatt opp i 11 saker i 1999, før kontoret rutinemessig begynte å spørre om vold.



Leder May Stemland ved Familievernkontoret i Bodø har lang erfaring fra arbeidet mot familievold.

Dette opplyser May Stemland. Hun leder et kontor som var tidlig ute med å sette familievolden på dagsordenen, flere år før temaet var politisk brennbar. Rutinene ved Familievernkontoret i Bodø omfatter også at de ansatte på fagmøtet hver mandag systematisk går gjennom dagbøkene, og sjekker om det er saker hvor man har glemte å spørre om vold, eller hvor det er barn som trenger oppfølging (se undersøkelse).

- Vår erfaring er at dersom vi ikke følger disse rutinene, så glemmer vi å spørre når det har gått en tid.

- Når vi tar opp spørsmålet om vold, gjør vi en vurdering av når det passer inn i terapien. For eksempel kan det falle naturlig å utforske hvordan konflikter håndteres. Hva skjer når paret krangler, kan det hende at de noen ganger blir "fysiske"? Det er ikke alle som tar opp tråden med en gang. Men når temaet først er tatt opp, gir det den som er utsatt for vold en mulighet til å komme tilbake. Folk reagerer som regel ikke negativt på at vi tar opp vold, sier Stemland.

Hun understreker at det er viktig å spørre om vold også i mekling, selv om den knappe tiden gjør at det kan være vanskeligere å få behandlet temaet skikkelig.

- Jeg spør om hvorvidt det er spesielle forhold det må tas hensyn til når avtale skal skrives, som for eksempel fysisk eller psykisk sykdom, rus eller vold. May Stemland har også kurset ledere for Godt samliv-kurs (parkurs for førstegangsforeldre) om familievold og følgene av dette for små barn. Det er påvist at de yngste barna tar mest skade av å leve i et miljø preget av vold, blant annet påvirker det utviklingen av hjernen. Dette gjelder også barn som ikke blir direkte fysisk utsatt for vold.

Arbeidet med familievold har bidratt til å trekke Familievernkontoret i Bodø inn i et bredt samarbeid i regionen. I Bodø kommune er det etablert en tverretattlig samarbeidsgruppe som omfatter barnevernet, familievernkontoret, BUP, PPT, helsesøstertjenesten, barnehagenkontoret,

politiet, krisesenteret, Bufetat fagteam og barneavdelingen ved Nordlandssykehuset. Særlig har samarbeidet med barnevernet blitt tett og godt. Kontoret har deltatt i det nasjonale prosjektet "Barn som lever med vold i familien", der ATV og Senter for krisepsykiatri ved Universitetet i Bergen bidro med kompetanseheving og veiledning. Kontoret gir også samtaletilbud til barn. Familievernkontoret i Bodø startet for fem år siden med sinnermestringskurs for menn, som den gang det eneste tilbudet av sitt slag i Nord-Norge.

- Vi fikk henvendelser helt fra Finnmark fra fortvilte menn som ønsket å delta. Heldigvis bygger nå Bufetat Region nord opp et slikt tilbud også i Finnmark, sier May Stemland.

Kontoret gjorde for noen år siden en spørreundersøkelse om rutiner og bevissthet omkring barn og vold i Bodø kommune. Det ble avdekket at bevisstheten på dette feltet var lav: Lite ble registrert og få barn ble fulgt opp etter å ha vært vitne til vold.

- Dette har heldigvis endret seg etter at det har blitt satt fokus på problematikken.

Legekontorer og legevakt er blant de instanser som har hatt for lite fokus på vold i mottaket av pasienter, sier Stemland. Nå deltar familievernkontoret i arbeidet med å lage en handlingsplan mot vold i nære relasjoner i Bodø kommune. Familievernkontoret er blitt mer synlig i dette samarbeidet. Vi ble også invitert til å være med i en styringsgruppe i arbeidet mot kjønnslemlestelse, sier lederen for familievernkontoret i Bodø.

May Stemland legger ikke skjul på at det tar tid og ressurser å jobbe med familievold. Det kan lett gå ut over andre brukere på den måten at ventetiden for inntak forlenges.

- Vi tenker at disse familiene er de som har det aller mest vanskelig, derfor må de prioriteres. Familievernkontoret

og samarbeidspartnerne bør kunne gi hjelp til voldsproblemer over hele landet. I dag er kompetansen for ujevnt fordelt, sier Stemland.

Hun har denne oppfordringen til sine kolleger ved andre familievernkontor og andre aktuelle instanser:

- Sett av tid til å snakke om hvordan deres arbeidsplass kan bli bedre på å jobbe med familievold. Husk at dersom vi ikke spør, får vi heller ikke vite om volden. Det er snakk om et tabubelagt tema. Når vi avdekker vold, må vi også vite hva vi skal gjøre med situasjonen. De berørte har behov for informasjon om eksisterende lokale tilbud - kanskje må de også ha hjelp til å ta kontakt med krisesenter, politi eller behandlingsapparat. Vær ikke redd for å melde fra til barnevernet dersom situasjonen ikke opphører - det er vår lovpålagte plikt!

Rutiner ved inntak i familievold-saker ved Familievernkontoret i Bodø

Ved henvendelse:

- Dersom det har skjedd vold i familien, og det finnes barn i husstanden, regnes henvendelsen som en krisesak.
- En terapeut setter av to tidspunkt hver fredag for samtaler med barn/familier. Dersom avsatt tid ikke strekker til, tas saken opp i teamet for å finne et snarlig tidspunkt.
- Dersom det har oppstått en akutt situasjon, settes telefonen over til den som har telefontid.

Første samtaletime - vurderingssamtale

- Hvem som møter til første samtale vurderes av terapeuten i hver enkelt sak.
- Vi må alltid ha klart for oss farerisikoen, både for voldsutsatt og for oss selv.
- Første samtaletime/timer er avklaringstimer.
- Kontoret kan tilby samtaletilbud til voldsutsatt.
- Kontoret kan gi tilbud til voldsutøver - i sinnemestringsgruppe eller individuelt i påvente av plass på gruppa. Individuelt tilbud alene skal skje bare dersom spesielle hensyn må tas.
- Kontoret kan gi samtaletilbud til barna, dersom ikke andre instanser allerede er inne.
- Husk at alle barna skal vurderes, også de yngste.
- Det må avklares om begge foreldre har foreldreansvar, og dermed skal gi samtykke til tilbudet til barna.
- Skal saken meldes barnevernet?
- Klargjør om hvorvidt det må tas hensyn til at barna skal i dommeravhør.
- Vurdering av kontakt med samarbeidsinstanser som barnevern, politi eller krisesenter.

Struktur på teammøter ved familievernkontoret i Bodø

- Vi ser i fellesskap gjennom sakene vi jobbet med foregående uke:
 - Har vi husket å spørre om vold?
 - Har vi fått viten som tilsier at vi er bekymret for at barn utsettes for overgrep, er vitne til vold, blir vanskjøttet?
 - Har vi satt i gang tiltak der vi er bekymret for barns situasjon, eller har vi planer om det?
- Dersom en av oss har behov for å drøfte en krisesak, har den førsteprioritet.

Kunnskap om vold i Finnmark

Arbeidet mot familievold i Finnmark har fått navnet *Kunnskap om vold - familievernets arbeid med vold i nære relasjoner*. Det er organisert rundt de fire familievernkontorene i fylket. Disse danner nettverk med kommunalt barnevern, krisesenter, politi og andre aktuelle parter.

- Vi bruker kompetanse fra stiftelsen ATV (Alternativ Til Vold) i opplæringsfasen. Det har vært avholdt nettverkskonferanser i de fire kontordistriktene. Her har alle samarbeidsparter som barnevern, krisesenter, psykiatri, politi, helsestasjoner og andre deltatt. Dette danner grunnlag for viktig nettverksbygging og samarbeid i familievoldssaker. Dersom prosjektet blir videreført i 2011, vil det bl.a. arrangeres oppfølgingkonferanser. Dette opplyser leder Lars Rostadmo ved Familievernkontoret i Tromsø.

- De ansatte på familievernkontorene kurses i metodikk på parterapi i voldsutsatte familier. Kursholderne er fra Østensjø familiekontor, som har brukt metoden i flere år.

- Det vil bli oppfølging av det enkelte familievernkontor i form av opplæring på enkelttema og veiledning i saker. Denne veiledningen utføres av koodinator fra Familievernkontoret i Tromsø og av ATV, sier Rostadmo. Han opplyser at det er for 2010 bevilget to millioner til arbeidet med familievold i Finnmark. Tromsø-kontoret koordinerer arbeidet, og har i den forbindelsen fått en ekstra stilling. *Godt Samliv* (parkurs for førstegangsførelde) har fått tilgang på deler av midlene for å implementere stoff om familievold i sitt arbeid.

En ”tredje vei” når tvangsekteskap truer

For ”gifteklare” ungdommer som trues av tvangsekteskap finnes det en vei mellom total underkastelse og fullt brudd med familien. Denne løsningen har *Brobyggerprosjektet* i familievernnet jobbet med å finne: Det går ofte an å snakke sammen. Hjelperne i prosessen trenger ikke å være eksperter på minoritetskulturer. Man kommer langt med å være familierapeut med en åpen innstilling.

Brobyggerprosjektet (2006-2009) var en del av familievernets bidrag i Handlingsplanen mot tvangsekteskap. Trine Eikrem og Pia Aursand ved Aker familiekontor i Oslo ledet arbeidet. Her ser de fremover på grunnlag av erfaringene fra prosjektet.

Mange gifteklare

- Det er for tiden en stor gruppe ”gifteklare” barn av førstegangsinnevandrere, unge mennesker rundt 20 år. Dette er en stor utfordring for familievernnettjenesten og det øvrige hjelpeapparatet i årene fremover. Blir tvangsekteskap først avdekket i meklingsprosessen, er det for seint. Det er også en fare ved å marginalisere begrepet ”tvangsekteskap” som er en liten del av en større helhet. For å bistå denne gruppen må vi vise at vi har noe å gi. Vi må bli personer, ikke bare et system. På en måte må vi være litt på ”audition” og selge oss overfor dette miljøet. Slik kan vi bli anbefalt av ressurspersoner på innsiden av disse gruppene. Familievernnet kan ikke sitte og vente på at folk kommer til oss, sier Trine Eikrem.

Både i handlingsplanene og i *Brobyggerprosjektet* skilles det mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. Prosjektet så tvangsekteskap som del av et større problemfelt knyttet til autoritær oppdragelse, kontroll og vold. For mange unge kommer tvangsekteskap som et siste ledd i en lang prosess av ekstrem kontroll fra pubertetsalderen. For andre, som har hatt en relativt fri oppvekst, kommer dette nesten som lyn fra klar himmel. Ungdommer som er godt integrert i den norske samfunnet, klarer ofte ikke å tolke signalene om at noe er i ferd med å skje, for eksempel i forbindelse med en feriereise til hjemlandet. Slike reiser kan ha som egentlig formål å se mulige giftekandidater.

Eikrem og Aursand har erfart at kompetanse i familierapi har dekket et hull i det eksisterende behandlingstilbudet for minoritetsungdommer fra kollektivistiske kulturer. Terapeuten blir en del av et etterlengtet nett-

verk for disse ungdommene, noe som også er krevende for fagpersonen. De har i de fleste tilfellene jobbet med voksne, ensomme jenter som har brutt med familien. Mange av disse har et nesten utømmelig behov for kontakt og samtaler. Det kan være vanskelig å få avsluttet sakene. De to psykologene påpeker at man heller ikke må glemme at gutter kan bli utsatt for tvangsekteskap.

Må tenke familie

- Norske psykologer skjønner ofte ikke familieperspektivet, men det har vi jo i ryggraden. Familievernnet er mer kultursensitivt enn de andre hjelpeinstansene i Norge. På det feltet er det helt avgjørende å tenke familie. Mange av ungdommene som bryter med familien, får dårlig psykisk helse. De kan bli preget av skyldfølelse, tristhet, ambivalens, selvmordstanker og selvskading eller ekstrem tilpasningsdyktighet. Det overordnede målet er i de fleste sakene å få til løsninger der ungdommene ikke må være adskilt fra familien resten av livet. Vi ser etter supplerende løsninger til et brudd. Ofte ender sakene med at barnet og familien blir gjenforent, sier Eikrem.

Den tidligere prosjektledern fremhever at familievernnet som lavterskeltilbud har en fordel overfor grupper som ofte har falt utenfor det øvrige hjelpeapparatet. Brukerne kan bare stikke innom familievernkontoret og få en time. Folk kan om nødvendig tas inn med falske navn. Etternavn kan kodes av sikkerhetshensyn, slik at andre ikke kan sjekke når familiemedlemmer kommer til en time. Hvis tingene roer seg, kan man gå tilbake til det riktige navnet. Ut over slike hensyn, skal familievernnet ikke selv jobbe med sikkerhet. Det er politiets oppgave. Røde Kors og Bokollektivet har også vært samarbeidspartnere på sikkerhet. De ansatte har ikke opplevd truende situasjoner, etter møter med rundt 50 jenter i løpet av *Brobyggerprosjektet*.

- Dette er ikke farlig arbeid. Men vi må vite nok til å ikke være naive, sier Eikrem og Aursand.



Trine Eikrem (nå leder ved Østensjø familievernkontor) og Pia Aursand, Aker familiekontor, (til høyre) har stått i spissen for Brobyggerprosjektet ved Aker familiekontor.

To slags "ære"

Vanlig familievern-kompetanse har ligget i bunnen for arbeidet med tvangsgifte-ofrene. På den måten klarer man å se at hver familie har sin kultur, ikke bare en "fremmedkultur". Det er viktig å være kultursensitiv i disse møtene. Men både over- og underfokus på kultur tilslører familievernets faglighet, mener prosjektlederen. Det ligger en spenning mellom ytterpunktene å være etnosentrisk (egne standarder som norm, alt blir overgrep, fordommer) og kulturrelativisme, der alt er tillatt i kulturens navn, overgrep overses og man praktiserer "omvendt rasisme".

En kultursensitiv fagperson vil finne det nyttig å reflektere over begrepet "ære" i ulike sammenhenger. Man lærer at "sharaf" er vanlig ære slik vi kjenner den i Norge. "Namus" er derimot det mer udefinerte æren som en kvinne bærer, men som kan ødelegges av sladder og småprat, som at den unge kvinnen er blitt "for norsk" og for påvirket av vestlig kultur. Det sies også at menn eier æren, mens kvinnen forvalter den.

- Dette æresbegrepet kan skape et betydelig press på foreldre, og i neste omgang føre til hjemsending av en jente til hjemlandet. Det er svært viktig å vite om denne typen ære, som vi ikke kjenner fra Norge. Handlinger i forhold til dette betyr ikke at foreldrene er "onde" eller vil

barnet vondt, men at de reagerer ut fra en egen logikk. Dette minner om da min egen bestemor reagerte sterkt på at jeg ikke lot mitt eget barn døpe, av frykt for at det ikke skulle komme til himmelen, sier Trine Eikrem.

- En mor i en minoritetsfamilie kan for eksempel utbryte: "Jeg har hjerteproblemer!". Familievernet ville kanskje normalt ikke ha reagert på dette, men datteren forstår at det dreier seg om henne. Mange av foreldrene har selv vært gjennom noe liknende. Vi må tørre å spørre, for eksempel hvordan foreldrene selv traff hverandre? Det kan også være lurt å spørre indirekte, forholde seg til hele familien, ikke bare se på en person alene. Vi har aldri fått negative reaksjoner på at vi har gått for langt med å stille spørsmål.

De ansvarlige for *Brobyggerprosjektet* har ikke opplevd det som vanskelig å være kvinnelige fagpersoner i møtet med minoritetsklienter. Eikrem og Aursand har erfart at ønsket om å møte en tydelig fagperson eller ekspert står sterkere i denne gruppen enn hos de fleste etniske nordmenn.

- Vi snakker om at klienten er ekspert på seg selv. Men mange i denne gruppen forventer helt konkrete råd om hva som bør gjøres. Derfor må vi vise at vi har noe å komme med i forbindelse med relasjonsbyggingen, sier Eikrem og Aursand.

Veien videre

Flere familievernkontorer har nå kompetanse på tvangsekteskap og problemstillinger knyttet til minoritetsfamilier. For de øvrige kontorene trengs bare en avgrenset kompetanseheving for å kunne bidra i forhold til disse sakene. De ansatte skal ikke bli eksperter på islam eller Afghanistan. Familievernet trenger tilstrekkelig kompetanse til at man ikke bare sender disse brukerne videre til andre hjelpeinstanser. Et tettere samarbeid med barnevernet blir viktig. Traumer skal normalt ikke behandles av familievernet. Man bør ha nok kunnskaper til å ta godt imot folk. Dette kan man som regel som familietarapeut, mener Eikrem og Aursand.

- Skal familievernet nå ut til minoritetsgruppene må vi være synlige, og møte gruppene der de er. Dette fikk vi til gjennom *Regnbueprosjektet*. Vi ankret oss på ressurspersoner i de forskjellige miljøene og ble tydelige som personer og ikke bare som et system. Også etnisk norske får jo vite gjennom jungeltelegrafene at man får hjelp hos familievernet til mer enn mekling. Informasjon fra andre man stoler på er viktig. Vi må melde oss der de gruppene vi skal nå, allerede er. Moskeen kan være en slik arena, men samtidig skal man være forsiktig med å bli oppfattet som samarbeidspartner for en spesiell moske. Da kan man støte fra seg andre miljøer. Det er viktig å finne frem til gode imamer, som er i stand til å fastslå at en del skikker og regler innen familielivet faktisk ikke er begrunnet i Koranen, sier Trine Eikrem og Pia Aursand.

Invitere seg inn

De to psykologene minner om at det finnes kvinnegrupper over hele landet, og andre miljøer knyttet til aktiviteter, som familievernet kan sørge for å bli invitert til. Erfaringen fra *Brobyggerprosjektet* er at man blir veldig godt mottatt.

- Vi har kunnskap det er lett og motiverende å informere om, som barneoppdragelse og hvordan få til et bedre familieliv. Når vi har vist oss ute, er erfaringen at det kommer flere ønsker om time fra nettopp den gruppen vi har møtt. Det som da er vår utfordring, er å gjøre en så god jobb at disse brukerne kan si til andre de kjenner at det er god hjelp å få på familiekontoret. Dette kan også gi effekt for barnevernet eller andre offentlige kontorer.

Vi må være i en dialog der vi da kan tilby det gruppen vil ha, ikke det vi tenker de vil ha. Vi jobber med mange tabuemer. For eksempel er homofile gutter ekstra utsatt ved tvangsekteskap eller press for å gifte seg. Det er viktig at hjelpeapparatet er oppmersom på deres behov. Det å lære om familieliv i Norge og hvordan barn kan lykkes i den norske skolen og i det norske systemet, er en

god vei inn til alle foreldre. Alle vil jo at barna skal ha det så bra som mulig.

Eikrem og Aursand mener det er viktig at hjelpeapparatet ikke bare starter nye prosjekter hele tiden, men samkjører prosjekter og tilbud som allerede eksisterer. Det tar tid å bygge tillit. Hvis alle de gode tiltakene som allerede eksisterer blir samkjørt, vil alle kunne gi et bedre tilbud.

- Vi må nok også tørre å jobbe med saker og familier uten å være helt utlært. Vi må lære underveis. Ikke all kunnskap kan formidles på skolebenken eller gjennom kurs. Det kan også være en god hjelp for fagfolk å lese skjønnlitteratur fra andre kulturer. Det har kommet mange spennende bøker fra andre land de siste årene, sier Trine Eikrem

Eksempel:

Aminas historie

Amina er 19 år og går siste året på videregående i Oslo. Hun tok kontakt med Røde Kors telefonen mot tvangsekteskap for første gang for cirka et halvt år siden. Hun fortalte at hun hadde det vanskelig hjemme og at foreldrene og to eldre brødre kontrollerte henne. Amina fikk ikke ha mobiltelefon og måtte gå rett hjem etter skolen, hvis ikke ble det bråk - høylydt krangling for det meste. En gang slo broren henne i ansiktet, men 19-åringen sier at det ikke har vært noe vold etter det.

Amina var veldig engstelig for at familien skulle oppdage at hun hadde kontaktet hjelp. Hun var motvillig mot å fortelle noe som kunne svarte familien. Men etter hvert kom det frem at hun har en kjæreste som hun har hatt kontakt med i hemmelighet i to år. Han har samme etniske bakgrunn. Amina er stolt av kjæresten og forteller at han er et godt valg og at foreldrene også ville ha ment det, hvis de hadde blitt kjent med ham. Men hun tør ikke fortelle foreldrene om ham. Amina tror at hennes eldre søster har sladret til foreldrene etter at hun overhørte en telefonsamtale mellom Amina og kjæresten. Etter dette ble kontrollen rundt henne skjerpet og foreldrene annonserte at de har funnet en ektefelle til henne, en slektning i fars familie. Far har snakket om hvor mye det vil bety for hans familie hvis denne mannen fikk komme til Norge og kunne sende penger hjem til fars syke mor.

Faren har hatt et anstrengt forhold til sin slekt i hjemlandet så lenge Amina kan huske. Han har jobbet og slitt hardt for å forsørge sin egen familie og sende en god del av lønnen til slekta. Amina forteller at faren ikke oppnår

noen særlig respekt av den grunn. Slekta håner ham fordi han velger å oppdra sine barn i vesten, og at de sløser med pengene de får av ham. Hun forteller også at foreldrene har oppdratt dem strengt, men at de har forsøkt å tilpasse seg norsk kultur. Døtrene har fått mer frihet enn det som er vanlig i hjemlandet.

Amina blir mer og mer nedtrykt og stresset ved å tenke på hva som blir foreldrenes neste skritt. Hun sover dårlig, spiser lite og klarer ikke å konsentrere seg. Etter en rekke møter med Røde Kors blir hun introdusert for en familierapeut. Første møte skjer i Røde Kors' lokaler der Amina er kjent. En av de ansatte der er tilstede. Terapeuten forteller at det er helt frivillig om Amina vil møte henne igjen, og at ingen mener at hun er "syk" og trenger terapi. Terapeuten sier at Amina åpenbart har det vanskelig i familien, noe familierapeuter er trent for å jobbe med. Terapeuten forteller at hun har møtt flere jenter i liknende situasjon som Amina, og at de også pleier å slite med søvnløshet og konsentrasjonssvikt.

Terapeuten understreker at Amina er i en vanskelig situasjon og at det ikke er lett å måtte velge mellom egne behov og familiens beste. Terapeuten vektlegger at tilbudet om å snakke kommer i tillegg til det Røde Kors tilbyr. Amina ønsker ny avtale og sier det letter på trykket å snakke ut til en som forstår hvor viktig familien er for henne. Hun beskriver enorm skyldfølelse for å ha satt foreldrene i en vanskelig situasjon, og føler plikt til å gå med på deres ekteskapsplaner. Samtidig kjenner Amina sinne over at hun jo har en god kjæreste som hun ønsker å være sammen med. Hun skulle ønske hun bare kunne fått foreldrene til å innse hvor bra han er.

Amina trenerer bryllupsplanleggingen så godt hun klarer gjennom å skylde på hodepine hver gang foreldrene tar det opp. Etter noen måneder tilspisser situasjonen seg hjemme. Det er bestilt flybilletter til hjemlandet for Amina og familien. Amina frykter at målet med turen er en ekteskapsseremoni. Natten før reisen flykter Amina fra hjemme til kriesenter. Hun får rom i Bokollektivet for jenter som er utsatt for tvangsekteskap. Amina fortsetter å treffe terapeuten. Nå dreier samtalene seg mer og mer om et tenkt scenario der hun får anledning til å fortelle foreldrene hvordan hun føler og har det. Røde Kors ber også om Aminas tillatelse til å ringe hjem til foreldrene hennes og fortelle at hun er i god behold, slik at de slipper å engste seg for at noe kriminelt har skjedd. Amina gir tillatelse til dette. Uka etter at Røde Kors har ringt kommer far dit for å snakke om det som har skjedd. Han er dypt fortvilt og sier selv at han ikke vet hva han skal gjøre. Han veksler mellom raseri mot Amina som har vanæret familien ved å stikke av og sorg over å ha mistet henne.

Fra da av samarbeider Røde Kors med familierapeuten om å ha felles møter med begge foreldre, uten Amina. I de første tre møtene er politiet til stede for å vurdere risiko. Etter dette vurderes risikoen for å være liten i møtene, men politiet ber om å få være tilstede dersom Amina i fremtiden skal delta på møter med foreldrene. Noen ganger er eldre søsken med for å oversette. Terapeuten formidler det Amina ønsker og formidler tilbake det foreldrene sier til Amina.

Her stopper historien, og den kan ha mange ulike utfall. Et scenario er at Amina møter foreldrene og at det skjer en form for forsoning. Et annet er at familien beslutter å avvise henne totalt dersom hun ikke går med på planene deres. Amina vil i så fall ende opp med valget mellom å fortsette forholdet og aldri mer se familien sin igjen, eller å gå med på planene deres. Det kan også tenkes at trusselformidlingen forverres kraftig. Uansett utfall er det viktig at hjelperne samarbeider tett og spiller på lag for å ivareta Aminas interesser, samtidig som man utforsker muligheten for endringer i familien.

Tips fra praksis

- La den unge møte til første samtale med en voksen helper
- Finn en arena den unge brukeren er trygg på i første omgang. Bor vedkommende i skjul, holdes møtene der
- Beskriv andre, tilsvarende saker og hvordan disse brukerne har fått hjelp fra familievernet
- Tilby hjelp til uttalelser, telefoner og viderehenvisning

Aktuell litteratur

- Achenbach, T. M. (1991): *Manual for the Child Behaviour Checklist*. University of Vermont.
- Achenbach, T. M., Rescorla, L. A., McConaughy, S. H., Pecora, P. J., Wetherbee, K. M. & Ruffle, T. M. (2005): Achenbach System of Empirically Based Assessment. I: Spies, R. A. & Plake, B. S. (red.): *The Sixteenth Mental Measurements Yearbook*. Buros Institute of Mental Measurements. Lincoln, NE.
- Anderson, S. A. & Cramer-Benjamin, D. B. (1999): The impact of couple violence on parenting and children: An overview and clinical implications. *The American Journal of Family Therapy*, 27.1-19.
- Appel, A. E. & Holden, G. W. (1998): The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of Family Psychology*, 12, 578-599.
- Aschjem, Ø. & Sanna, W. (2006): *Det er ikke din skyld. Samtalegrupper for barn som lever eller har levd med vold i familien*. Prosjektbulletin, nr. 3. Prosjektet "Barn som lever med vold i familien". ATV, Oslo.
- Asen, E., Dawson, N. & McHugh, B. (2001): *Multiple Family Therapy: The Marlborough Model and its Wider Applications*. Karnac Books, London.
- Askeland, I. R. & Evang, A. (2005): *Self reports of violent behavior in a sample of men in treatment for interpersonal violence*. Paper presented at the 10th International Conference on Family Violence.
- Axelsen, E. D. & Wessel, E. (2006): Den traumatiserte hukkommelse. I: Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red.). *Dissosiasjon og relasjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008): *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold. Psykologfaglig informasjon til dommere, advokater og sakkyndige*. Informasjonshefte Q-1144 B. Barne- og likestillingsdepartementet, Oslo.
- Barnekonvensjonen (1989): *FNs konvensjon om barns rettigheter*. Vedtatt i FNs generalforsamling 20. november 1989.
- Bengtson, M., Steinsvåg, P. Ø. & Terland, H. (2004): *Ungdom bak volden. Forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblemer*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Bogat, G. A., DeJonghe, E. & Levendosky, A. A. (2006): Trauma symptoms among infants exposed to intimate partner violence. *Child Abuse & Neglect* 30, 109-125.
- Bremer, S., Brendler-Lindquist, M. & Wrangsjö, B. (2006): *Ungdomar och hedersrelaterad våld*. Rädda Barnen, Stockholm.
- Brooks, G. (1998): *A New Psychotherapy for Traditional Men*. Jossey-Bass Publishers, San Fransisco.
- Buchbinder, E. & Eisikovits, Z. (2004): Reporting bad results: The ethical responsibility of presenting abused women's parenting practices in a negative light. *Child and Family Social Work*, 9, 359-367.
- Cassidy, J., Woodhouse, S. S., Cooper, G., Hoffman, K., Powell, B. & Rodenberg, M. (2005): Examination of the precursors of infant attachment security: Implications for early intervention and intervention research. I: Berlin, L. J., Ziv, Y., Amaya-Jackson, L. M. & Greenberg, M. T. (red.): *Enhancing Early Attachments: Theory, Research, Intervention, and Policy*. Guilford Press, New York.
- Cavanagh, K., Dobash, R. & Lewis, R. (2001): Remedial work: Men's strategic responses to their violence against intimate female partners. *Sociology*, 35, 3. 695-714.
- Christensen, E. & Persson, L. (red) (1998): *Når mor får bank - en mosaik om barn i voldsramte familier*. Socialt Udviklingscenter, København.
- Cooper, J. & Vetere, A. (2005): *Domestic Violence and Family Safety. A Systemic Approach to Working with Violence in Families*. Whurr Publishers, London.
- Corby, Brian. (2006): *Child Abuse - Towards a Knowledge Base*. 3rd Edition. Open University Press.
- Corsini, R. J. & Wedding, D. (1989): *Current Psychotherapies*. Peacock Publishers, Ithaca, IL.
- Crittenden, P. (1992): Children's strategies for coping with adverse home environments: An interpretation using attachment theory. *Child Abuse and Neglect*, 16, 329-343.
- Dagbladet (2009): Parhjelp mot vold. *Magasinet*, 11.juli 2009.
- Dahl, K. & Snersrud, K. (2007): *Barn som vitne til vold. En behandlingsmanual*. Familievernkontoret i Sør-Trøndelag.
- Dahl, S., Følling, L. & Gulbrandsen O. R. (1983): Registrering av fysisk vold i familier. En undersøkelse ved familiekontorene i Oslo. *Fokus på familien*, 4:219-227.
- Dahl, S. (2007): Triste kvinner, tøffe menn - om kjønn og psykisk helse. I: Schei, B. & Bakketeig, L. S. (red.): *Kvinner lider - menn dør. Folkehelse i et kjønnsperspektiv*. Gylendal, Oslo.

- Dahle, R. (1997): *Med kjønnsblikk på helsevesenet*. I: Alvsvåg, H., Anderssen, N., Gjengedal, E. & Råheim, M. (red.): *Kunnskap, kropp og kultur. Helsefaglige grunnlagsproblemer*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Davies, C. A. (2005): Children exposed to domestic violence: A review and meta-analysis of the empirical research. *Dissertation Abstracts International*, 66, 3402.
- Dawnovise, N. F. & Chanmugam, A. (2007): A critical review of quantitative analyses of children exposed to domestic violence: Lessons for practice and research. *Brief treatment and crisis intervention* 7. 322-344.
- Deonghe, E. S., Bogat, G. A., Levendosky, A. A., Von Eye, A. & Davidson, W. S. (2005): Infant exposure to domestic violence predicts heightened sensitivity to adult verbal conflict. *Infant Mental Health Journal*. 26(3), 268-281.
- Donovan, F. (2004): *Hvordan mestrer du sinne?* Andersen og Butenschøn, Oslo.
- Duncan, B. L.; Miller, S. D. & Sparks, J. A. (2004): *The Heroic Client* (revised ed.). John Wiley, San Francisco.
- Dunne, P. & Rand, H. (2006): *Narradrama. Integrating Drama Therapy, Narrative, and the Creative Arts*, 2. ed. The Drama Therapy Institute of Los Angeles, CA.
- Edleson, J. L. (1999): Children witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 839-870.
- Eriksen, I. (2006): Voldsutsatte kvinners omsorg for barn. *Prosjektbulletin nr. 4*. "Barn som lever med vold i familien." ATV, Oslo.
- Erikson, I. & Steinsvåg, P. Ø. (2004): Sikkerhet. *Prosjektbulletin nr. 2*. "Barn som lever med vold i familien." ATV, Oslo.
- Eriksson, M. (2003): *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hantering av faders våld*. Stehag Fondolin, Uppsala.
- Evenshaug, O. & Hallen, D. (1997): *Familiepedagogikk. Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor*. Gyldendal, Oslo.
- Felitti, V. J. et al. (1998): The relationship of adult health to childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 4. 245-258.
- Finkelhor, D. & Dzuiba-Leatherman, J. (1994): Children as victims of violence: A national survey. *Pediatrics* (94).
- Finkelhor, D., Omrod, R. K. & Turner, H. A. (2007): Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect*, 31.
- Fosse, R. N. & Løberg, I. L. (2008): *Barn som lever med vold i nære relasjoner*. Mastergradsoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Tromsø.
- Frønes, I. & Hompland, A. (red.) (1994): *Den nye barne- og familieboke. 20 spørsmål om familiebildene*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Frønes, I. (2005): *Annerledeslandet*. Gyldendal, Oslo.
- Fuglerud, Ø. (red.) (2004): *Andre bilder av "de andre"*. *Transnasjonale liv i Norge*. Pax forlag, Oslo.
- Gardner, R. A. (1998): *The Parental Alienation Syndrome*. 2.ed. Creative Therapeutics, Cresskill, NJ.
- Gardner, R. A. (1999): Differentiating between the parental alienation syndrome and bona fide abuse/neglect. *American Journal of Family Therapy*. 27, 97 - 107.
- Geffner, R. A., Ingelman, R. S. & Zellner, J. (eds.) (2003): *The Effects of Intimate Partner Violence on Children*. Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York.
- George, C. & Solomon, J. (1999): Attachment and caregiving: The caregiving behavioral system. I: Cassidy, J. & Shaver P. R. (eds.): *Handbook of Attachment Theory, Research and Clinical Applications*. Guilford Press, New York. 649-670.
- Gondolf, E. (2002): *Batterer Intervention Systems*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Graham-Bermann, S. A. & Edleson J. L. (2001): *Domestic Violence in the Lives of Children. The Future of Research, Intervention and Social Policy*. American Psychological Association, Washington DC.
- Graham-Bermann, S. A. & Hughes, H. M. (2003): Intervention for children exposed to interparental violence (IPV): Assessment of needs and research priorities. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6 (3), 189-304.
- Greenwald, R. (ed.) (2002): *Trauma and Juvenile Delinquency. Theory, Research, and Interventions*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, New York.
- Groef, M. (2006): Clashing systems. Domestic violence is like a battlefield without a victory. *Context* 84.
- Groves, B. M. (1999): Mental health services for children who witness domestic violence. The future of children. *Domestic violence and children*, 9(3), 122-132.

- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N. & McDonald, R. (2000): Patterns of adjustment among children of battered women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 84-94.
- Hansen, H. Kindle & Thorsnes T. (2007): *Kvinnerns erfaring med vold i nære relasjoner: En kvalitativ studie*. Hovedoppgave i psykologi, Universitetet i Bergen.
- Hamberger, L. K. & Hastings, J. E. (1991): Personality correlates of men who abuse their partners: A cross validation study. *Journal of Family Violence* 1.
- Harne, L. (2003): Childcare, violence and fathering – Are violent fathers who look after their children less likely to abuse? I: Klein, R. & Waller, B. (red.): *Gender, Conflict and Violence*. Studien Verlag, Wien.
- Helle, J. & Johannessen, R. (2007): Fra ny kunnskap til integrert kunnskap? *Fokus på familien*, 4. 312-326.
- Hjemdal, O. K. & Juklestad, O. Nesje (2006): *En privatsak? Eldres oppfatning av vold og overgrep og syn på å melde fra om overgrep*. Nasjonalt kunnskapsenter om vold og traumatisk stress, Oslo.
- Holden, G. (2003): Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(3), 151-160.
- Holden, G. W., Geffner, R. & Jouriles, E. N. (1998): *Children exposed to marital violence. Theory, Research and Applied issues*. APA press.
- Holthe, V. G. (1996): *Foreldrerett. Om trygghet og overbevisning i foreldrerollen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hubble, M. A., Duncan, B. L. & Miller, S. D. (eds.) (1999): *The Heart and Soul of Change. What Works in Therapy?* American Psychological Association, Washington DC.
- Haaland, K. R. (2003): *Barnet i skilsmissemisjonen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Haaland, T., Clausen, S-E. & Schei, B. (2005): *Vold i parforhold – ulike perspektiver*. NIBR-rapport 2005:3, Oslo.
- Ingebrigtsen, H. (2007): "Det kunne bli et bra ekteskap av dette..." *Fokus på familien* 4. 251-261
- Isdal, P. (2000): *Meningen med volden*. Kommuneforlaget, Oslo.
- Isdal, P. (2002): Vold og psykologi. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 39.1-2.
- Jacobus, L. L. (2005): The exposure to domestic violence and child outcome: A meta-analysis. *Dissertation Abstracts International*. 65(12-B), 6707.
- Jaffe, P. E., Crooks, C. V. & Wolfe, D. A. (2003): Legal and policy responses to children exposed to domestic violence: The need to evaluate intended and unintended consequences. *Clinical Child and Family Review*. 6(3), 295-213.
- Jaffe, P. G., Baker, L. L. & Cunningham, A. J. (eds.) (2004): *Protecting Children from Domestic Violence*. Guildford Press, New York.
- Jakobsen, M. (2006): Nevrobiologisk kunnskap om traume-tilstander. I: Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red): *Dissosiasjon og relasjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Jensen, A.-M., Backe-Hansen, E., Bache-Wiig, H. & Heggen, K. (red.) (1999): *Oppvekst i barnets århundre*. Gyldendal, Oslo.
- Jensen, E. (1994): Sinte kvinner, fjerne menn. Refleksjoner over debatten om Robert Bly. *Dyade*, 4.
- Johnsen, A., Sundet, R. & Torsteinsson, V. (2000): *Samspill og selvopplevelse – nye veier i relasjonsorienterte terapier*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Jones, H. (2006): Leaving is just the beginning. *Context* 84.
- Kelly B. T., Thornberry, T. P. & Smith, C. A. (1997): *In the Wake of Childhood Violence*. National Institute of Justice, Washington DC.
- Kempe, H. C. et al. (1962): The battered child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181, 17-24.
- Kirkengen, A.L. (2005): *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kitzman, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R. & Kenny, E.D. (2003): Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 339-352.
- Klyve, A. (2009): *Sinte unge menn – i kunnskapssamfunnet*. Folio forlag, Nesttun.
- Lambert, M. J., Garfield, S. L. & Bergin, A. E. (2004): *Handbook of Psychotherapy and Behavioral Change*. J. Wiley, New York.
- Leira, H. (1990): Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del II. En modell for intervensjon med barn og unge som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 2. 99-105.
- Leira, H. (2003): *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Levendosky, A. A. & Graham-Berman, S. A. (2000): Mothers' perception of the impact of woman abuse on their parenting. *Violence Against Women*, 6. 247-271.
- Levendosky, A. A. & Graham-Berman, S. A. (2000): Trauma and parenting in battered women: An addition to an ecological model of parenting. I: Geffner, Jaffe, Sudermann (red.). *Children Exposed to Domestic Violence*. Haworth Press, New York.

- Lieberman, A. F., van Horn, P. & Ippen, C. G. (2005): Toward evidence-based treatment: Child-parent psychotherapy with preschoolers exposed to marital violence. *Child Adolescence Psychiatry*. 1241-1248.
- Lieberman, A. F. & Van Horn, P. (2005): "Don't hit my mommy!": A manual for child-parent psychotherapy with young witnesses of family violence. Zero to Three Press, Washington DC.
- Lindvåg, A. J. & Thoresen, S. (1990): *Kjønnsnøytral partearbeid - den umulige oppgaven. En studie som belyser den betydning klientens kjønn har for terapeutens atferd i terapier med par*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Lindvåg, A. J. & Thoresen, S. (1994): *Kjønnsnøytral partearbeid - den umulige oppgaven*. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 31, 852-871.
- Lyons-Ruth, K. & Jacobvitz, D. (1999): Attachment disorganization: Unresolved loss, relational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. I: Cassidy, J. & Shaver, P. R. (red): *Handbook of attachment*. Guilford Press, New York. 520-554.
- Machel, G. (1996): *Impact of Armed Conflict on Children*. United Nations, UNICEF.
- Madsen, S. Aa., Lind, D. & Munck, H. (2002): *Fædres tilknytning til spædbørn*. Hans Reitzels Forlag, København.
- McGee, C. (2000): *Childhood Experiences of Domestic Violence*. Jessica Kingsley Publisher, London.
- Metell, B. (red) (2001): *Barn som ser pappa slå*. Gothia, Stockholm.
- Metell, B. (2002): Att vara mamma och bli utsatt för våld. I: Metell, B., Eriksson, M., Isdal, P., Lyckner, B. & Råkil, M. (eds.), *Barn som ser pappa slå*. Gothia, Stockholm. 11-27.
- Middelborg, L., Lilledalen, G., Tindberg, J. W., Solevåg, A. & Lang, N. (2007): Tryggere barndom. *Fokus på familien* 4. 292-311
- Monsen, J. (1990): *Vitalitet, psykiske forstyrrelser og psykoterapi. Utdrag fra klinisk psykologi*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Morken, K. T. E. (2008): *Vold i nære relasjoner: konsekvenser av vold og behandling av voldsutsatte*. Hovedoppgave i psykologi, Universitetet i Bergen.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (red.) (2007): *Vold og overgrep mot barn og unge*. Nova rapport 20/2007.
- Mullender, A. & Morley, R. (2001): *Children Living with Domestic Violence: Putting Men's Abuse of Women on the Child Care Agenda*. Whiting & Birch, London.
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. & Regan, L. (2002): *Children's Perspectives on Domestic Violence*. Sage Publications, London.
- Nielsen, H. B., & Rudberg, M. (1991): *Historien om jenter og gutter. Kjønns sosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Norges offentlige utredninger (2003): *Retten til et liv uten vold*. NOU 2003:31, Oslo.
- Norges offentlige utredninger (2008): *Med barnet i fokus*. NOU 2008:9, Oslo.
- Onyskiw, J. E. (2003): Domestic violence and children's adjustment: A review of research. I: Geffner, R., Igelman, R. S., Zellner, J. (red): *The Effects of Intimate Partner Violence on Children*. Haworth Press, New York. 11-45.
- Peled, E. & Davies, D. (1995): *Groupwork with Children of Battered Women: A Practitioner's Manual*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Peled, E. (2000): Parenting by men who abuse women: Issues and dilemmas. *British Journal of Social Work*. 30, 25-36.
- Pennebaker, J. W. (2002): *Emotion, Disclosure and Health*. American Psychological Association, Washington DC.
- Perry, B. D. (1997): Incubated in terror: Neurodevelopmental factors in the «cycle of violence». I: Osofsky, J. (ed.): *Children, Youth and Violence: The Search for Solutions*. Guilford Press, New York. 124-148.
- Pianta, R., O'Connor, T., Morog, M., Button, S., Dimmock, J. & Marvin, R. S. (1995): *Parent Development Interview: Coding manual*. Charlottesville, University of Virginia, VA.
- Pinheiro, P. S. (2006): *The UN-Study on Violence against Children*. United Nations, NY.
- Pinheiro, P. S. (2006): *World Report on Violence against Children*. United Nations, Geneva.
- Politidirektoratet (2002): *Håndbok, politiets behandling av familievoldssaker*. www.politi.no.
- Quinton, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997): Contact between children placed away from home and their birth parents: Research issues and evidence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 3, 393-413.
- Raundalen, M. (2006): *Vold i familien - kampen om versjonen*. Senter for Krisepsykologi i Bergen.
- Roseby, V., Johnston, J., Gentner, B. & Moore, E. (2005): *A Safe Place to Grow. A Group Treatment Manual for Children in Conflicted, Violent, and Separating Homes*. The Haworth Press, Binghampton, NY.
- Rossmann, B. B. R., Hughes, H. M. & Rosenberg, M. S. (2000): *Children in Violent Families: The Impact of Exposure*. Taylor and Francis, Washington DC.

- Råkil, M. (red.) (2002): *Menns vold mot kvinner*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Schei, B. & Bakketeig, L. S. (red.) (2007): *Kvinner lider – menn dør. Folkehelse i et kjønnsperspektiv*. Gyldendal, Oslo.
- Schjødt, B. & Egeland, T. A. (1991): *Fra systemteori til familieterapi*. Tano, Oslo.
- Seikkula, J. (2000): *Åpne samtaler*. Tano Aschehoug, Oslo.
- Shapiro, F. (2001): *Eye Movement Desensitization and Reprocessing: Basic Principles, Protocols and Procedures*, 2. ed. Guilford Press, New York.
- Skarsaune, E. (2006): *Mann og muslim i "likestillingslandet": En studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Skjørten, K. (1994): *Voldsbilder i hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Pax, Oslo.
- Skjørten, K. (2005): *Samlivsbrudd og barnefordeling. En studie av lagmannsrettsdommer*. Gyldendal, Oslo.
- Skogøy, E. (2009): *Menn på krisesentrene? En presentasjon av brukernes oppfatninger*. Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Oslo.
- Smith, L. (2002): *Tilknytning og barns utvikling*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Solberg, A. & Søreide, E. B. (2007): Dilemmaer og utfordringer i arbeid med barn som har opplevd vold i familien. *Fokus på familien* 4. 262-275
- Sogn, H. & Hjemdal, O. K. (2009): *Vold mot menn i nære relasjoner: Kunnskaps gjennomgang og rapport fra et pilotprosjekt*. Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Oslo.
- Steinkopf, H., Laukvik, R., Spikkeland, G., Karlsen, L. & Lunde, P. M. (2006): Kontroll, terapi eller begge deler? *Fokus på familien*, 4, 242-256.
- Steinkopf, H., Jensen, V. F., Spikkeland, G. G. & Andersen, E. (2007): Barne- og foreldregruppe som behandlingstil-tak overfor barn som har opplevd vold i familien. *Fokus på familien*, 4, 276-291.
- Sternberg, K. J., Baradaran, L. P., Abbott, C. B., Lamb, M. E. & Guterman, E. (2006): Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behaviour problems: A mega-analysis. *Developmental Review*, 26, 89-112.
- Stith, S. M., Rosen, H., McCollum, E. E., Locke, L. & Goldberg, P. (2005): Domestic violence focused couples treatment. I: Lebow, J. L. (ed): *Handbook of Clinical Family Therapy*. John Wiley & Sons, New York.
- Storberget, K. et al. (2007): *Bjørnen sover. Om vold i fami-lien*. Aschehoug, Oslo.
- Straus, M. A. (1979): Measuring intrafamilial conflict: The conflict tactics scales (CTS). *Journal of Marriage and the Family*, 41, 75-88.
- Sætre, M. (1997): Omfanget av vold. Gjennomgang av dokumentasjon og resultater. *HiO-notat* nr. 7, Oslo.
- Søftestad, S., Hilden, K. E., Haga, J. & Bjørtvedt, M. (2006): *TVERS – et tverretattlig behandlingstilbud ved seksuelle overgrep mot barn i Vest-Agder*. Statusrapport juni 2006.
- Torsteinson, S. et al. (2007): *Håndtering av barnefor-delingsaker der det er påstander om vold*. Et informa-sjonshefte for dommere, jurister og sakkyndige. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Urdal, B. (1985): Nic Waals Institutt og dets bidrag til den kliniske barnepsykologi i Norge. I: Nielsen, G. (red.): *Klinisk barnepsykologi. Seks perspektiver på psykoterapi og psykologisk behandling*. Universitetsforlaget, Oslo. 76-87.
- Vatnar, S. K. B. (2000): Familie vold og familievern. Presen-tasjon og drøfting av en kartleggingsundersøkelse ved familiekontorene i Norge. *Fokus på familien*, 3, 169-182.
- Vatnar, S. K. B. (2009): *An international perspective on help-seeking women subject to intimate partner violence*. Doktoravhandling. Medisinske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Vetere, A. & Cooper, J. (2005): Children who witness vio-lence at home. I: Vetere, A. & Dowling, E. (eds) (2005): *Narrative Therapies with Children and Their Families: A Practitioners' Guide to Concepts and Approaches*. Routledge, London.
- Weele, J. van der (2006): Stryk den indre vegg. I: Anstorp, T., Benum, K. & Jakobsen, M. (red): *Dissosiasjon og rela-sjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universi-tetsforlaget, Oslo. (Kan bestilles på: Van der Weele, J & With, A *Sommerfuglkvinnen*: kurshefte for kvinner som lever vanskelige liv sommerfuglkvinnen@yahoo.no)
- White, M. (2006): Children, trauma and subordinate storyline development. I: Denborough, D. (ed.): *Trauma: Narrative Responses to Traumatic Experience*. Dulwich Centre Publications, Adelaide. 143-166.
- Wik, G. (2005): *Mord-selv mord i nære relasjoner*. Universi-tetsforlaget, Oslo.
- Wikan, U. (2005): *For ærens skyld*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Wolfe, D. A. (1999): *Child Abuse*. Volume 10, Second Edi-tion. Developmental Clinical Psychology and Psychiatry. Sage Publications.

Wolfe, D. A., Crooks, C. V., Lee, V., McIntyre-Smith, A. & Jaffe, P. G. (2003): The effects of children's exposure to domestic violence: A meta-analysis and critique. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6 (3), 171-187.

Øvreeide, H. (2007): *Samtaler med små barn etter barneloven*. Veileder. Barne- og likestillingsdepartementet, Oslo.

Aarseth, H.(1995): Nye menn og troll til kjerringer? En feministisk forståelse. *Kvinneforskning*, 1.

Aktuell DVD

Østensjø familiekontor: Illustrasjonsvideoer til "Tryggere barndom".



Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

Universitetsgata 7

Postboks 8113 Dep.

0032 Oslo

Telefon 46 61 50 00

Faks: 22 98 01 06

E-post: postmottak@bufdir.no

ISBN 978-82-998122-2-1



9 788299 812221